

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Annika Ojala

**VÄLISMAAL ÕPPIMISE MÕJU INDIVIIDI
VÄÄRTUSTELE – YFU EESTI VAHETUSÕPILASTE
NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: teadur Krista Jaakson

Tartu 2016

Soovitan suunata kaitsmisele .....

(teadur Krista Jaakson)

Kaitsmisele lubatud “ “..... 2016. a.

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

(Annika Ojala)

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Indiviidi väärtuste teoreetilised alused ning seos välismaal õppimisega.....	6
1.1. Indiviidi väärtuste mõiste ja väärtusstruktuur	6
1.2. Väärtuste kujunemine ja muutumine.....	13
1.3. Noorte väärtused ja nende seos välismaal õppimisega varasemate uuringute põhjal	20
2. Välismaal õppimise mõju Eesti vahetusõpilastele.....	27
2.1. Uuringu valim ja meetodika.....	27
2.2. Välismaal õppimise mõju väärtustele uuringu tulemused ja järeldused	30
Kokkuvõte.....	42
Viidatud allikad.....	44
Lisad.....	48
Lisa 1. <i>The World Values Survey</i> uuringus kasutatud Schwartzi väärtustüüpe ilmestavad väited.....	48
Lisa 2. Piltidel põhineva väärtuste uuringu pildid	49
Lisa 3. Ankeetküsimustik.....	50
Lisa 4. Uuringus 1 ja uuringus 2 välisõpilaste poolt küsimustele antud hinnangute erinevus analüüsituna Wilcoxon testiga.....	58
Lisa 5. Vahetusõpilaste vastused küsimusele „ <i>Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?</i> “	59
Summary	62

SISSEJUHATUS

Välismaal õppimine muutub aina populaarsemaks nii üliõpilaste kui ka gümnaasiumiõpilaste hulgas. Tänu sellisele kogemusele arenetakse lisaks koolis õpitule ka teises keele- ja kultuuriruumis viibimise kaudu. Seoses sellega on huvitav välismaal õppinud gümnasiste ka jälgida ja uurida, et selgitada välja, kas ja kuidas taoline vahetusaasta neid mõjutab. Autor eeldab, et kuigi väärtused kujunevad välja varakult, on kooliajal teise kultuuriruumi sattumine siiski potentsiaalselt oluline isiksuse kujunemise tegur.

Antud töö baseerub autori varasemale uurimistöole „Indiviidi väärtuste seos välismaale õppima suundumisega – YFU vahetusõpilaste näitel“, mille eesmärgiks oli välja tuua välismaale õppima läinud Eesti õpilaste väärtuste sarnasused ja erinevused oma eakaaslaste väärtustega. Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada välismaal õppimise kogemuse mõju vahetusõpilaste väärtustele. Käesoleval juhul on kõik vaadeldavad õpilased elanud ja õppinud aasta välismaal koostöös rahvusvahelise mittetulundusliku organisatsiooniga YFU Eesti (edaspidi YFU).

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

- Selgitada väärtuste mõistet ja kujunemist.
- Anda ülevaade Shalom Schwartzi väärtusteooriast ning teistest olulisematest indiviidi väärtuseid käsitlevatest kontseptsioonidest.
- Anda ülevaade varasematest uuringutest keskkonnavahetuse mõjust indiviidi väärtustele.
- Küsitleda äsja vahetusaasta lõpetanud gümnasiste ning võrrelda saadud tulemusi enne vahetusaastat läbi viidud küsitluse tulemustega.
- Teha järeldusi töö raames läbi viidud küsitluse tulemuste ja varasemate uuringute põhjal.

Bakalaureusetöö teema on aktuaalne näiteks personalitöös, kus uusi inimesi värvates on üheks oluliseks punktiks kindlasti see, kui hästi sobib inimene kokku olemasoleva meeskonnaga. Kui on selge, milliste väärtustega inimest ametikohale otsitakse, siis on hea teada, missugused kogemused just need väärtused inimeses tugevamalt esile tõstavad. Lisaks saaks antud töö tulemusi muidugi kasutada ka tulevaste välisõpilaste valimisel – võrreldes välismaale suunduda soovivate õpilaste väärtusi välismaal õppimise kogemust kõrgelt hinnanud õpilaste väärtustega, võib teha teatavaid eeldusi, millistele kandidaatidele võiks taoline programm sobida ja millistele mitte.

Viimaste aastakümnete jooksul on uuritud väärtusi paljude erinevate autorite poolt ning on loodud mitmeid mõõdikuid väärtuste olulisuse ja muutumise mõõtmiseks. Ühe olulisima teooria autoriks selles vallas on Shalom Schwartz, kelle töö on mõjutanud tugevalt ka paljusid teisi. Üheks tema lähenemise märkimisväärseks iseärasuseks on see, et ta ei piirdu pelgalt väärtuste tüüpide eristamisega, vaid kirjeldab ka erinevate väärtuste dünaamilisi suhteid – väärtustüüpide motivatsiooniliste eesmärkide kokkusobivust ja konfliktsust. Ka antud töös tuginetakse Shalom Schwartzi teooriale, mis grupeerib indiviidide väärtused motivatsioonilise eesmärgi põhjal järgmiselt: *enesemääratlemine, stimulatsioon, hedonism, saavutus, võim, turvalisus, konformism, traditsioon, heasoovlikkus, kõikehõlmavus*. Uuringu läbiviimiseks kasutatakse Anu Realo, Indrek Tartu ja Toivo Aaviku poolt eestindatud Schwartzi väärtuste ankeeti. Töö koosneb kahest peatükist ja neljast alapeatükist.

Töö autor tänab bakalaureusetöö juhendajat Krista Jaaksonit kannatliku meelega ja sisukate nõuannete eest. Samuti soovib autor tänada töö valmimisele kaasa aidanud YFU Eesti MTÜ projektijuhti Terje Kruupi, kes vahetusõpilastele uuringu info edastas, ning uuringus osalenud vahetusõpilasi.

Käesolev bakalaureusetöö keskendub järgmistele märksõnadele: väärtused, väärtushierarhia, vahetusõpilased, õpilasvahetus, Shalom Schwartz

1. INDIVIIDI VÄÄRTUSTE TEOREETILISED ALUSED NING SEOS VÄLISMAAL ÕPPIMISEGA

1.1. Indiviidi väärtuste mõiste ja väärtusstruktuur

Mõtestamaks lahti inimeste käitumist, hoiakuid ja norme, on üheks võimaluseks uurida indiviidi väärtusi, mis loovad aluspõhja sellele, kuidas inimene näeb igapäevaseid elusündmusi ning kuidas ta suhestab iseennast erinevate olukordadega. Väärtusi kasutatakse erinevate kultuurigruppide, ühiskondade ja indiviidide kirjeldamiseks, et näha, kas ja millised muutused ajas toimuvad, ning et seletada inimeste käitumist.

Väärtuste uurimisega on tegelenud nii sotsioloogid kui ka psühholoogid, antropoloogid ja paljud teised. Suur huvi väärtuste vastu on sünnitanud mitmeid erinevaid definitsioone sõnale väärtus. Väärtuste teemal üks enim viidatud autoreid, sotsiaalpsühholoog ning ka antud töös kasutatud indiviidi väärtuste käsitluse looja Shalom Schwartz leiab, et väärtused on ihaldusväärased situatsiooniülesed eesmärgid, mis on iga indiviidi jaoks erineva suhtelise tähtsusega elu juhtivad põhimõtted (Schwartz 2006: 931). Mõned aastad varem pakkus oma definitsiooni välja Hollandi sotsiaalpsühholoog Geert Hofstede, kes leidis, et väärtus on tendents eelistada ühesuguseid olukordi/seisundeid teistsugustele olukordadele/seisunditele (Hofstede 1991: 34). Kui Schwartz kirjeldab väärtusi kui eesmärke, mille poole püüeldakse, siis Hofstede peab oluliseks seda, mis eesmärgile eelneb ehk erinevate võimaluste vahel valimist kui pidevat protsessi. Politoloog Ronald Inglehart aga usub, et väärtused on inimeste reaktsioonid keskkonna muutustele, ehk seda, milliseks kujunevad inimese väärtused, mõjutab olulisel määral teda ümbritsev keskkond (Inglehart 1990: 162).

Kuigi väärtust kui mõistet on defineeritud erinevalt, on siiski väärtuste oluline roll inimese elus alati välja toodud – see, kes me inimestena oleme, on meile oluliste väärtuste kombinatsiooni tulem. Hoolimata sellest, kas me teadvustame endale oma

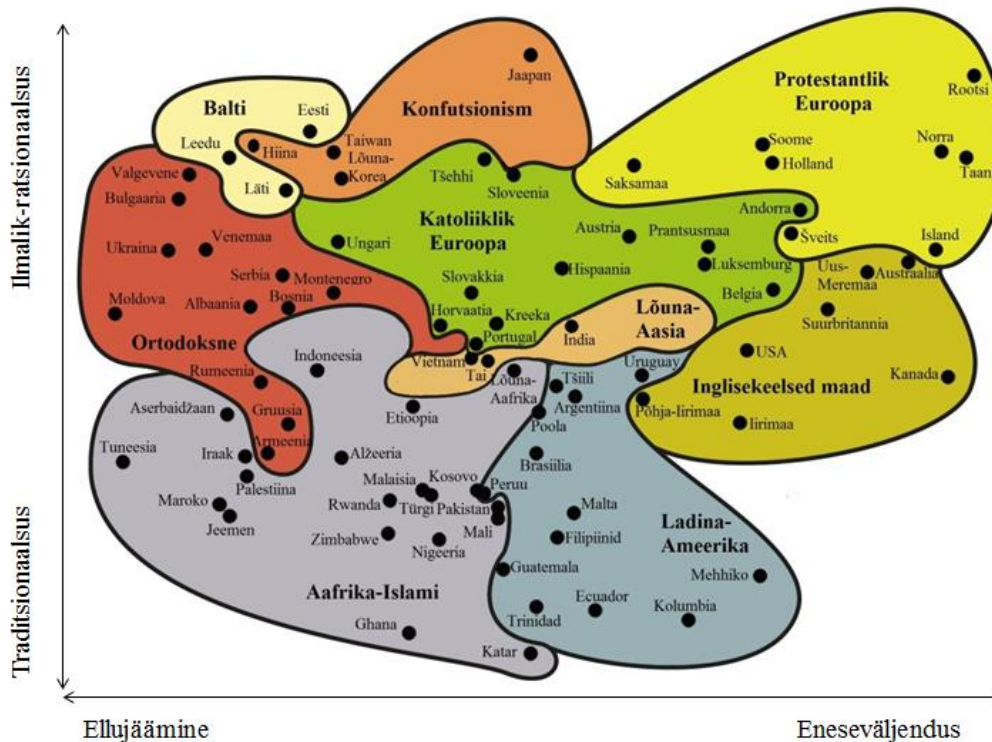
väärtuste rolli või mitte, saavad need siiski standarditeks, mis meie igapäevast elu mõjutavad (Kates et al. 2005: 16).

Väärtuste definitsiooni paremaks lahtimõtestamiseks sõnastas Schwartz kuus omadust, mida saab väärtustele omistada (2006: 931). Esiteks on väärtused tõekspidamised, mis on tugevalt segunenud tunnetega. Kui inimese jaoks oluline väärtus temalt ära võtta, tunneb ta end ohustatuna. Teiseks viitavad väärtused eesmärkidele, mida soovitakse saavutada. Väärtused on olukordade ja tegevuste ülesed, ehk *heasoovlikkus* võib olla inimese jaoks oluline nii eraelus kui ka tööl. Inimese väärtused on standardid, mille abil hinnatakse ka teiste tegevusi, ehk otsustades, mis on hea ja halb, tuginetakse oma väärtustele. Viiendaks reastuvad väärtused inimese jaoks olulisuse järgi. Ning kuuendaks omaduseks on see, et inimese tegutsemist suunavad mitme väärtuse suhtelised tähtsused – olukorras, kus peab tegema valiku mingi kahe tegevuse vahel ning mõlema valiku puhul minnakse vastuollu ühe kindla väärtusega, valitakse tegevus, mille puhul vastuolu tekib inimese jaoks vähem olulise väärtusega. Seega iga hoiak ja otsus on mõjutatud korraga mitmest erinevast väärtusest. Kui mainitud omadused toovad välja väärtuste sarnasused, siis Schwartzi arvates eristavad väärtusi eesmärgid ja motivatsioon, mida nad esindavad.

Kui Schwartz sõnastas väärtuste omadused, siis psühholoog Ronald Fischer (Fischer *et al.* 2011: 265) leiab, et väärtustel on kaks funktsiooni. Esiteks juhivad väärtused inimeste tegevusi (orienteeriv funktsioon) ning teiseks väljendavad väärtused inimeste vajadusi (motiveeriv funktsioon).

Erinevad autorid on leidnud mitmeid viise, kuidas väärtusi liigitada ja omavahel eristada. Näiteks sõnastas Hofstede neli kultuuridimensiooni: võimudistants, kollektivism vastandina individualismile, maskuliinsus vastandina feminiinsusele ja ebakindluse talumine (Hofstede 1991: 14). Hiljem lisas Michael Minkov Hofstede nelja dimensiooni kõrvale veel kaks dimensiooni: ajalist mõõdet näitav dimensioon – pikaajaline orientatsioon vastandina lühiajalisele orientatsioonile ning naudingute dimensioon ehk vaoshoitus vastandina himudele järeleandmisele (Minkov, Hofstede 2011: 13–14).

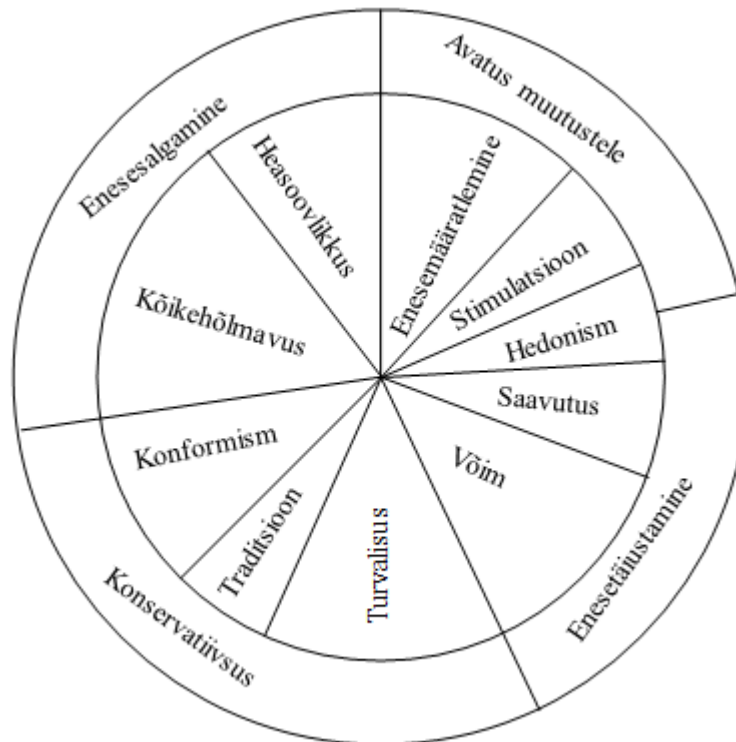
Inglehart ja Welzel (2005: 6) leiavad, et ühiskonna inimarengu tase ja majandusmudeli olemus käivad käsikäes valitsevate väärtushinnangutega, sellest tulenevalt on politoloog Ronald Inglehart välja toonud kaks dimensiooni – traditsionaalsus vastandina ilmalikule ratsionaalsusele ning ellujäämine vastandina eneseväljendamisele. Neist esimene vastandab religioossed ja traditsioonilised väärtused sekulaarsete ja ratsionaalsete väärtustega. Teine väärtusmõõde aga peegeldab nihet majandusliku ja füüsilise turvalisuse olulisuselt eneseväljenduse ja elukvaliteedi väärtustamise suunas (Realo 2013: 10). Joonisele 1 on „Maailma väärtuste uuringu“ (*The World Values Survey*) andmete põhjal paigutatud uuringus osalevad riigid Ingleharti dimensioonide järgi. Pikaajalise andmete kogumise tulemusel selgus, et ühiskonna sotsiaalmajanduslik areng liigub enamasti üsna etteaimatavalt: kui töajõud liigub agraarsektorist industriaalsektorisse, siis muutuvad inimeste jaoks traditsionaalsed väärtused olulisemaks kui ilmalik-ratsionaalsed väärtused. Kui töajõud liigub industriaalsektorist teenindussektorisse, toimub taas suur muutus ka väärtustes – olulisus kaldub ellujäämiselt eneseväljendusele (Inglehart, Welzel 2005: 6). On näha, et geograafiliselt üksteisele lähedased riigid on enamjaolt ka valitsevatelt väärtushinnangutelt sarnased.

Joonis 1. *The World Value Survey* 6. laine (2010-2014) tulemused piirkondade, kultuuride ja religioonide kaupa (WVS Findings and Insights 2016)

Sarnaselt Inglehartile on ka Schwartz välja toonud kaks dimensiooni – konservatiivsus vastandina muutustele avatusele ning enesetäiustamine vastandina enesesalgamisele. Dimensioonide alla paigutuvad omakorda kümme väärtuste tüüpi – (Schwartz, Boehnke 2004: 232–233). Schwartzi dimensioonid ja väärtused on omavahelise motiveeriva sobivuse ja vastuolulisuse põhjal moodustanud ringikujulise struktuuri nagu näha joonisel 2.

Joonis 2. Schwartzi kümme väärtustüüpi omavaheline suhestumine (Schwartz et al. 2012: 669).

Kõik Schwartzi poolt välja toodud kümme väärtuste tüüpi, milleks on *stimulatsioon*, *hedonism*, *saavutus*, *võim*, *turvalisus*, *konformism*, *traditsioon*, *heasoovlikkus*, *kõikehõlmavus* ja *enesemääratlemine* väljendavad kindlat motiveerivat eesmärki (vt tabel 1). Seega kõik väärtustel põhinevad teod väljendavad ühe või rohkema väärtuse eesmärki. Erinevate väärtuste motivatsioonilised eesmärgid võivad olla üheaegselt saavutatavad või ka täiesti vastuolulised. Seega tegevustel, mis tulenevad ühest väärtusest, võivad olla tagajärjed, mis sobituvad kokku ka teiste väärtustega, või ka tagajärjed, mis satuvad teiste väärtuste eesmärkidega vastuollu. Näiteks on *konformismi*

ja *turvalisuse* eesmärgid omavahel kooskõlas, kuid tegevused, mis teenivad *konformismi* ja *turvalisuse* huve, on tavaliselt vastuolus väärtusega *stimulatsioon*. Mida lähemal väärtustüübid üksteisele on, seda rohkem on kooskõlas nende väärtuste motiveerivad eesmärgid. Mida kaugemal väärtustüübid üksteisest asuvad, seda konfliktsemad on nende motiveerivad eesmärgid. (Döring 2015: 2)

Tabel 1. Schwartzi kümne väärtustüübi motiveerivad eesmärgid.

Dimensioon	Väärtustüüp	Motiveeriv eesmärk
Enesetäiustamine (<i>Self-Enhancement</i>)	Võim (<i>Power</i>)	Sotsiaalne staatus ja prestiiž, kontroll või domineerimine teiste inimeste ja ressursside üle (sotsiaalne võim, autoriteet, jõukus).
	Saavutus (<i>Achievement</i>)	Isiklik edu läbi sotsiaalsetele standarditele vastava kompetentsi demonstreerimise (edukas, võimekas, ambitsioonikas, mõjuvõimas).
	Hedonism (<i>Hedonism</i>)	Nauding ja meeleline rahulolu (elu nautlemine).
Avatus muutustele (<i>Openness to Change</i>)	Stimulatsioon (<i>Stimulation</i>)	Põnevus, uudsus ja väljakutsed (julge, vaheldusrikas elu).
	Enesemääratlemine (<i>Self-direction</i>)	Iseseisev mõtlemine ja tegutsemine, loomine, uurimine (loovus, vabadus, iseseisvus, uudishimu, enda eesmärkide valimine).
Enesesalgamine (<i>Self-Transcendence</i>)	Kõikehõlmavus (<i>Universalism</i>)	Inimkonna ja looduse heaolu mõistmine, hindamine ja kaitsmine (avatud silmaring, elutarkus, võrdsus, maailmarahu, kooskõla loodusega, keskkonna kaitsmine).
	Heasoovlikkus (<i>Benevolence</i>)	Soov säilitada ja parandada nende inimeste heaolu, kellega tihti isiklikult läbi käiakse (abivalmidus, ausus, andestamine, lojaalsus, vastutav).
Konservatiivsus (<i>Conservation</i>)	Traditsioon (<i>Tradition</i>)	Austus, pühendumus ning kultuurist ja religioonist tulenevate tavade aktsepteerimine (alandlik, vaga, mõõdukas).
	Konformism (<i>Conformity</i>)	Hoidumine tegudest, kalduvustest ja impulssidest, mis võiksid teisi pahandada või kahjustada ning mis oleksid vastuolus sotsiaalsete normide ja ootustega (viisakus, kuulekus, enesedistsipliin, vanemate austamine).
	Turvalisus (<i>Security</i>)	Ohutus, harmoonia ja stabiilsus ühiskonnas, suhetes ja iseendas (perekonna turvalisus, riigi turvalisus, puhtus).

Allikas: (Schwartz, Bardi 2001: 270, autori kohandused).

Indiviidi väärtuseid ja erinevate inimgruppide väärtushierarhiaid on uuritud palju ning tihti, võttes aluseks Shalom Schwartzi küsimustiku ja väärtustüübid. Järgnevalt on kirjeldatud erinevaid sellealaseid uuringuid, alustades Schwartzi enda ja tema

meeskonna poolt aastatel 1988–1997 läbi viidud kultuurideülese uuringuga (Schwartz, Bardi 2001: 268–272), mis kirjeldab 63 riigis läbi viidud uuringu põhjal keskmist kultuurideülest väärtushierarhiat. Uuringust selgus, et nii ühe ühiskonna ja kultuuriruumi sees kui ka kultuuride vaheliselt võivad indiviididel olla väga erinevad väärtusprioriteedid, mis peegeldavad nende tausta, isiklike kogemusi, sotsiaalset kuuluvust ja haridust. Kuid erinevuste juurest sarnasuste juurde liikudes selgub, et indiviidide ja ühiskondade vahel on siiski palju sellist, milles ollakse üksmeelel. On kultuurideülene arusaam, et sotsiaalsust jaatavad väärtused nagu näiteks *heasoovlikkus* on keskmiselt tähtsad kõigi jaoks ning rikkuse ja võimuga seotud väärtused keskmiselt ebaolulised. Selgus ka, et lähestikku asuvate riikide tulemused olid sarnasemad kui üksteisest kaugemal asuvate riikide tulemused. Schwartzi poolt kirjeldatud kultuurideülese väärtushierarhia kõige olulisemaks väärtuseks on *heasoovlikkus*. Teist ja kolmandat kohta jagavad *enesemääratlemine* ja *kõikehõlmavus*. *Turvalisus* paigutus keskmiselt neljandale kohale ning *konformism* viiendale kohale. Viieks vähem oluliseks väärtuseks jäid *saavutus*, *hedonism*, *stimulatsioon*, *traditsioon* ja *võim* selles samas järjekorras.

Põhjenduseks, miks on *heasoovlikkus* kõige olulisem ja *võim* ebaolulisim väärtus, tõi Schwartz selle, et kultuurideülesed sarnasused peegeldavad enamasti inimloomuse põhiomadusi ja soovi ühiskonnana toimimist säilitada. Lisaks sellele, et on inimloomuse vastu kõrgelt väärtustada ühiskonda lõhestavaid väärtusi, töötavad enamasti ka valitsevad poliitilised jõud neid väärtusi halvustades. *Heasoovlikkust* väljendavad omadused, nagu abivalmidus, ausus, andestamine ja lojaalsus annavad motivatsioonilise baasi koostööle ja üksteise toetamisele suunatud ühiskondlike suhete loomiseks. *Võimuga* seotud omadused aga rõhutavad teiste inimeste ja ressursside üle domineerimise vajadust. *Võimu* kui väärtuse poole püüdlemine võib endaga kaasa tuua teiste inimeste kahjustamise, seega rikub see sotsiaalseid suhteid (*ibid*: 280–282).

Lisaks kultuurideülese väärtushierarhia uurimisele on palju tegeletud ka keskmise eestlase ja keskmise Eesti noore väärtushierarhiate väljaselgitamisega. 2004., 2006., ja 2008. aastal läbi viidud „Euroopa Sotsiaaluuringu“ (*The European Social Survey*) andmetel on eestlaste jaoks väärtushierarhia tipus *kõikehõlmavus*, *heasoovlikkus* ja *turvalisus*. Kõige ebaolulisemaks väärtuseks pidasid eestlased *võimu* (Lilleoja 2010: 44-

46). Seega ei erine eestlased oluliselt kultuurideülesest keskmisest – tähtsusetult ülemisse tippu jäävad mõlemal juhul *kõikehõlmavus* ja *heasoovlikkus* ning *võimu* kui kontrolli teiste inimeste ja ressursside üle peetakse teiste väärtustega võrreldes ebaoluliseks.

Lisaks on eeslaste väärtusi uuritud ka globaalse uuringu „Maailma Väärtuste Uuring“ (*The World Values Survey*) käigus. (*The World Values Survey*) käigus. Uuringuga alustati 1981. aastal ning seda viiakse läbi pea sajast erinevas riigis. Eesti osales uuringu kolmandas laines 1996. aastal ning uuringu seni läbiviidud viimases kuuendas laines 2011. aastal. Uuringu kuuendas laines osales 1533 eestlast (vt tabel 2), kes vastasid rohkem kui kaheksajale küsimusele ning uuringu viimases laines on küsimuste hulgas ka Schwartzi koostatud ja tema teooriale tuginevad küsimused (*The World Values Survey* 2016).

Tabel 2. Eestlaste vastused Schwartzi teoorial põhinevatele küsimustele väärtustüüpide ja vastusevariantide lõikes

	Väga minu moodi	Minu moodi	Mõne-võrra minu moodi	Vaid pisut minu moodi	Pole minu moodi	Pole üldse minu moodi	Ei oska öelda
Konformism	216	494	386	243	134	43	16
Turvalisus	220	450	424	271	131	23	12
Kõikehõlmavus	179	433	481	279	107	31	22
Traditsioon	221	390	416	284	140	51	30
Heasoovlikkus	88	334	517	371	156	35	31
Enesemääratlemine	140	305	489	286	215	73	25
Hedonism	85	290	370	350	312	110	16
Saavutus	58	174	343	416	390	132	19
Stimulatsioon	57	163	278	322	432	260	21
Võim	32	119	280	410	463	211	17

Allikas: autori koostatud *The World Values Survey* andmete põhjal.

Iga Schwartzi väärtustüübi kohta on uuringus esitatud üks väide (vt lisa 1). *The World Values Survey* andmete põhjal peaks eestlaste väärtushierarhia tipus olema *konformism* ja *turvalisus* ning kõige ebaolulisemaks peavad eestlased väärtust *võim*. *Turvalisuse* ja *kõikehõlmavuse* olulisus ning *võimu* ebaolulisus joonistub välja sarnaselt ka Euroopa Sotsiaaluuringu tulemustest. Kuid *konformismi* kõrge positsioon väärtustüüpide

hierarhias on pigem üllatav, sellest tulenevalt võib öelda, et uuringus osalenud eestlaste jaoks on oluline pidada kinni reeglitest ning alati kombekalt käituda.

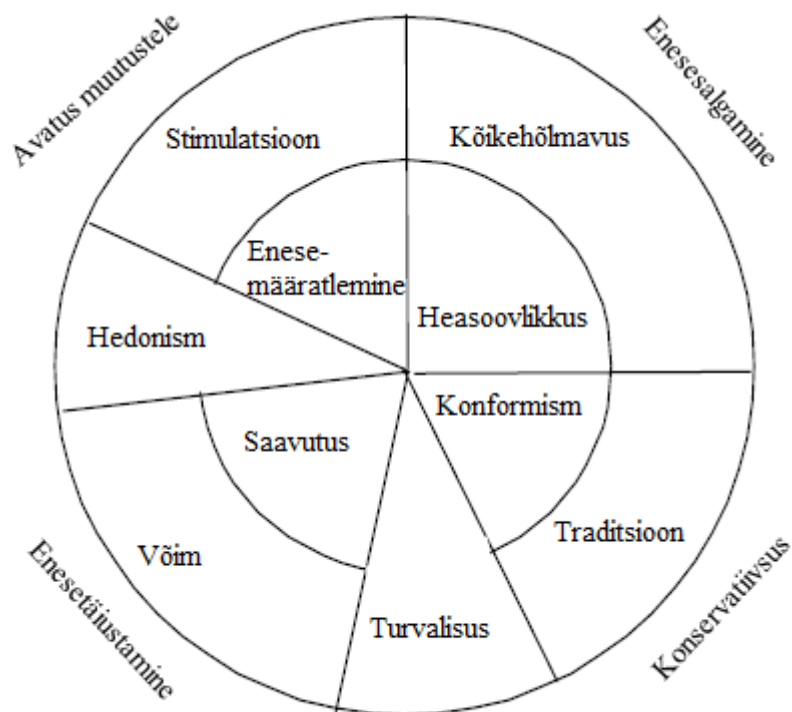
Iga inimese jaoks on küll väärtused olulisuse järgi veidi erinevalt paigutunud, kuid väärtuste olulist rolli tunnetavad kõik, alateadlikult juhindume oma igapäevastes otsustes alati oma väärtustest. Shalom Schwartzi indiviidi väärtuste teooria kümne väärtustüübi kombinatsioon võimaldab võrrelda erinevate ühiskondade väärtushierarhiaid. Nii Schwartzi teooria kui ka teised sarnased on loonud aluse väärtuste uuringutele, mis aitavad astuda sammu edasi inimeste tegutsemise paremaks mõistmiseks.

1.2. Väärtuste kujunemine ja muutumine

Inimese väärtussüsteem kujuneb välja varajases eas ning olulist rolli mängib seejuures ümbritsev keskkond. Kodus jälgitakse vanemate, õdede, vendade ja sugulaste käitumist ja iseloomujooni ning lasteaias ja koolis on õpetajad ja ka kaasõpilased need autoriteedid, kelle väärtusi lapsed samuti omaks võtavad (Raav, Peetsmann 2010: 10–15). Selge on see, et ümbritsevad inimesed ja keskkond on lapse arengus ja tema väärtuste kujunemises olulisel kohal, kuid seda, kuidas täpselt laste väärtused välja kujunevad, on käsitletud paljudes arenguteooriates.

Šveitsi psühholoog Jean Piaget on sõnastanud oma kognitiivse arengu teooria, uurides laste tunnetusprotsesse, taju ja mõtlemise arengut. Selle teooria kohaselt on lapse arengus neli etappi – sensomotoorse intellekti periood, operatsioonieelse mõtlemise periood, konkreetse mõtlemise periood ja abstraktse mõtlemise periood, mis omakorda moodustavad heteronoomia astme, mis kestab kuni seitsmenda eluaastani ning koostöö ja autonoomia astme, mis algab kaheksandast eluaastast ja kestab kaheteistkümnenda eluaastani. Seitsmenda eluaastani ehk esimeses astmes ei suuda laps end küll tunnetuslikult reeglitega siduda, kuid allub siiski reeglitele. Teise astme jooksul saavad reeglid lapse jaoks olemuslikeks ning moraalsus on enamat, kui kohusetundlik allumine (Pöder et al. 2009: 46–52). Seega kuigi esimesel seitsmel aastal kogetu loob aluse väärtuste kujunemisele, siis alles kaheksa kuni kaheteistkümnenda aastane laps hakkab ise oma väärtusi tunnetama ja ennast olemuslikult nendega siduma.

Kui täiskasvanute väärtuste uurimisega on tegeletud pikalt, siis laste ja noorte väärtuste uurimisega hakkasid teadlased tegelema alles 21. sajandil, hakates uurima laste väärtusstruktuuri, väärtuste olulisust identiteedi kujunemisel ning vanema ja lapse väärtuste ühilduvust. 2005. aastal viis Wolfgang Bilsky koos kolleegidega Schwartzi küsimustiku abil läbi uuringu, kuhu olid kaasatud kümne kuni kaheistkümnepäevased lapsed Saksamaalt, Tšiilist ja Portugalist. Nagu ka eeldati, joonistus uuringu tulemustest selgesti välja vastandumine muutustele avatuse ja konservatiivsuse vahel ning enesesalgamise ja enesetäiustamise vahel, kuid väärtustüüpide struktuurne muster oli erinev Schwartzi teoreetilisest mudelist – täiskasvanute põhjal koostatud mudeli puhul olid *traditsioon* ja *konformism* ainukesed väärtustüübid, mis paigutusid üksteise taha, kuid laste puhul on sarnaselt paigutunud ka teised väärtustüübid. Näiteks paigutus *stimulatsioon* *enesemääratlemise* taha ning *võim saavutuse* taha (vt joonis 3). Võrreldes lastega läbi viidud uuringut Schwartzi originaaluuringuga, joonistuvad välja arengulised muutused väärtusstruktuurides. Seega ei muutu lapse arenedes mitte väärtuste arv, vaid väärtuste omavaheline suhestumine ja paigutumine.

Joonis 3. Laste põhiväärtuste omavahelise suhestumise mudel (Bilsky *et al.* 2005: 247)

Laste jaoks oli aga keeruline mõista Schwartzi poolt välja töötatud mõisteid ja ennast nendega suhestada. Seda probleemi püüdis lahendada Anna Döring koos kolleegidega, luues piltidel põhineva väärtuste uuringu lastele (*The Picture-Based Value Survey for Children* lühidalt *PBVS*). Uuring määratleb laste väärtusi enesehindamise kaudu ning kujutab seeläbi Schwartzi universaalset inimese väärtuste teooriat varases eas. Näidates lastele pilte, mis kannavad endas küll sama ideed kui Schwartzi poolt välja töötatud küsimused, kuid on lapse jaoks arusaadavamad, muutus võimalikuks uurida aina nooremate laste väärtusstruktuure. Döring viis uuringu läbi kuue kuni üheteistkümne aastaste laste seas, kuna sellest vanuses õpib laps tegema järeldusi ja kokku viima põhjuseid ja tagajärgi. Samuti hakkavad lapsed paremini mõistma, et inimesed ei mõtle ega tunne alati ühtemoodi. See eluetapp on varem mainitud lapse kognitiivse arengu konkreetsete operatsioonide periood (Leuska 2010). Döringu uuringus kasutatud pilte (vt lisa 2) paluti lastel hinnata tähtsuse alusel. Kui Schwartzi originaaluuringut kasutades oli vaja väiteid lastele lahti seletada, siis piltide puhul seda vajadust enam ei olnud (Döring *et al.* 2010: 440).

Sarnaselt Bilsky uuringu tulemustega täheldas ka Döring täiskasvanutest erinevat *võimu* ja *saavutuse* paiknemist teiste väärtuste suhtes. Sellisest paiknemisest tulenevalt võib järeldada, et laste jaoks on *võimu* ja *saavutuse* tähendus pisut erinev täiskasvanute poolt neile väärtustele omistatud tähendustest. *Võimu* omamine võrdsustub laste jaoks vabadusega teha, mida nad iganes soovivad. *Saavutuse* ja *turvalisuse* lähestikusest paiknemisest võib aga järeldada, et laste jaoks on *saavutuse* eesmärgiks *turvalisus*, ehk kui oled parim, siis saad hea töö, või kui oled edukas, siis suudad oma peret ülal pidada.

2015. aastaks oli Döring jõudnud oma uuringu läbi viia 380 seitsme kuni üheteistkümne aastase lapse seas. Uuringus osalenud lapsed on pärit Saksamaalt, Itaaliast, Poolast, Bulgaariast, USA-st ja Uus-Meremaalt. Viie riigi lapsed pidasid enesesalgamisega seotud väärtusi kõige olulisemaks ning enesetäiustamisega seotud väärtusi kõige vähem oluliseks. Konservatiivsuse ja muutustele avatusega seotud väärtused paigutusid keskele. Uus-Meremaa valimi jaoks oli avatus muutustele pisut olulisem kui enesesalgamine (Döring *et al.* 2015: 691).

Döringu uuringu tulemustest selgub, et sarnaselt täiskasvanuid käsitlevate uuringutega joonistuvad ka laste puhul välja väärtusstruktuur ja ülekultuuriline väärtuste hierarhia.

Laste väärtuste hindamiseks loodud piltidel põhinev väärtuste uuring näitab väärtusi kui konkreetseid motiveerivaid eesmärke ja on seega tihedalt seotud lapse mõtlemisega varem mainitud konkreetsete operatsioonide perioodil. Taoline uus väärtuste mõõtmise instrument aitas mõista laste väärtusi ning näha, et 7–11aastaste laste väärtusstruktuur on väga sarnane täiskasvanute väärtusstruktuuriga. Sellest võib järeldada, et väärtusstruktuurid kujunevad välja veelgi varajasemas eas (Döring *et al.* 2015: 694).

Kasutades Döringu ja tema kolleegide poolt loodud tehnikat, uuris Marika Lepp 2014. aastal ka Eesti lapsi. Uuringus osales 180 last vanuses 7–13 aastat. Selgus, et Eesti lapsed väärtustavad kõrgelt muutustele avatuse dimensiooni kuuluvaid väärtusi *hedonism, stimulatsioon ja enesemääratlemine*. Üksikväärtustest väärtustatakse kõige rohkem *heasoovlikkust* ning seejärel *hedonismi* ja *turvalisust*. Kõige ebaolulisemaks pidasid lapsed väärtust *võim*. Seega võib öelda, et uuringus osalenud Eesti laste väärtusstruktuur on samuti sarnane Schwartzi mudelile.

Nagu eelnevalt kirjeldatud uuringute tulemustest näha võis, on seitsme kuni üheteistkümnepäevaste laste arusaam väärtustest sarnane täiskasvanute arusaamaga. Põhjuseid, miks see nii on, võib olla mitmeid, kuid üheks neist on kindlasti asjaolu, et lapsed ja noored näevad ning jälgivad oma vanemate väärtushinnanguid ja kujundavad oma väärtused sellele vastavalt. Seda, millisena näevad 16–18aastased Iisraeli noored oma vanemate väärtusi ja väärtussüsteemi ja kuivõrd see ühtib sellega, kuidas kirjeldavad nende vanemad ise oma väärtusi, on uurinud 2003. aastal Areil Knafo ja Shalom Schwartz. See, kuidas vanemad oma lastele enda väärtusi kommunikeerivad, mõjutab oluliselt, millisel määral lapsed vanemate väärtusi üle võtavad. Selleks, et lapsed vanemate väärtusi jagaks, on oluline vanema poolt antava sõnumi järjepidevus ning see, kui tihti vanemad oma lastega väärtuste teemadel arutlevad (Knafo, Schwartz 2003: 596). Ehk kui vanemal on kindel arusaam millegi olulisusest ning ta seda ka pidevalt oma lapsele väljendab, on suur tõenäosus, et ka laps vanema seisukoha omaks võtab.

Knafo ja Schwartzi uuringu (*ibid*: 610) tulemus näitas, et see, kui selge oli noorte jaoks, millised on nende vanemate väärtused, varieerus uuringus osalenute vahel suuresti. Oli noori, kel oli väga selge arusaam oma vanemate väärtustest, ning ka neid, kelle arusaam oma vanemate väärtustest läks täielikult lahku sellest, kuidas nende vanemad ise oma

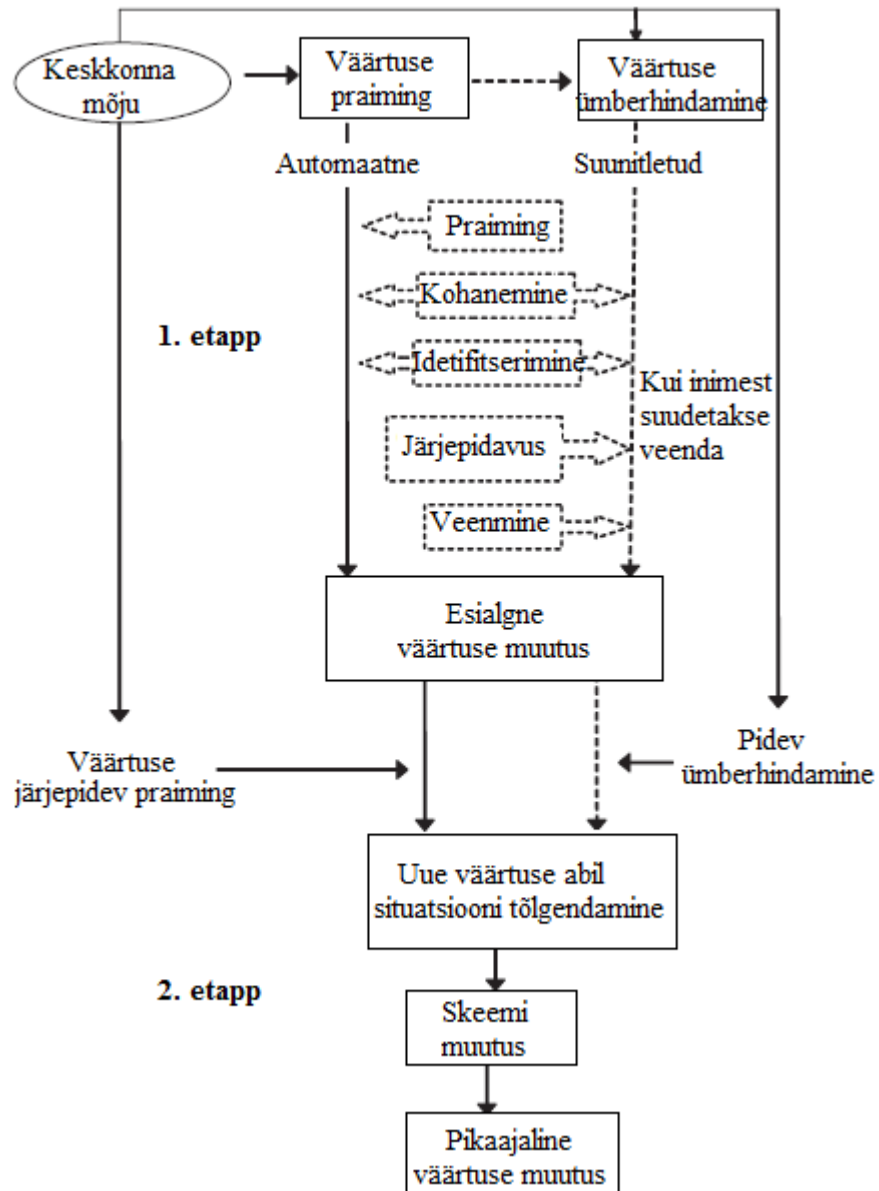

väärtusi kirjeldasid. Leiti, et suhted vanemate ja laste vahel ning vanemate kasvatusstiil mõjutasid oluliselt seda, millisena lapsed oma vanemate väärtusi ja väärtussüsteemi kirjeldasid.

Kuigi inimese väärtussüsteemi peetakse üldiselt üsna püsivaks, tekib siiski küsimus, kas ja kuidas suudavad suured elumuutused mõjutada noore inimese väärtusstruktuuri. Ella Daniel viis koos kolleegidega läbi uuringu, kus võrreldi Iisraeli noorte väärtusstruktuure 2006. aastal toimunud Iisraeli ja Liibanoni vahelise sõja ajal ning enne ja pärast seda. Juba kahe esimese kuu jooksul muutus noorte jaoks varasemast olulisemaks *turvalisus* – noored soovisid, et nende elu oleks turvalisem ning neil oleks suurem kontroll toimuva üle. Oma tähtsust kaotas väärtus *konformism*, ehk noorte jaoks ei olnud enam sedavõrd oluline kohaneda ühiskonna standarditega, selle põhjuseks võib tuua usaldamatust institutsioonide suhtes (Daniel *et al.* 2013: 654). Pole kindel, kas selline muutus väärtussüsteemis on ajutine või pikaajaline, kuid selle uuringu jooksul noorte väärtused algsele tasemele tagasi ei jõudnud.

Väärtustüüpide ringjas struktuur aitab mõista väärtusi kui stabiilseid üksusi, kuid lisaks on sellel ka oluline mõju väärtuste muutumisele. Väärtuste prioriteedid muutuvad viisidel, mis järgivad otseselt süstemaatilist motiveerivat struktuuri Schwartzi teooriast. 2011. aastal pakkusid Anat Bardi ja Robin Goodwin (2011: 273–273) välja mudeli, mis kirjeldab väärtuste muutumist ning põhineb ringjal motiveerival struktuuril. Sealjuures on oluline ära märkida, et väärtuse muutus on artiklis defineeritud kui muutus väärtuse olulisuses. Mudel selgitab (vt joonis 4), et keskkonna muutused võivad kas automaatselt ette valmistada teatud väärtuste muutusi või panna inimesed teadlikult oma väärtusi ja nende tähtsust ümber hindama, millele võib potentsiaalselt järgneda ka väärtuse muutus. Antud mudel eeldab, et kuigi väärtused on üsna stabiilsed, võib mingi sündmus alustada väärtuse muutumise protsessi ehk mingi väärtuse olulisus väärtushierarhias muutub ning seega võib muutuda ka väärtuste järjestus väärtushierarhias. Nagu on näha joonisel 4, alustab väärtuse muutumise protsessi suure tõenäosusega keskkonna mõju ehk ümbritsevas keskkonnas toimunud muutus. See väline sündmus mõjutab kõiki teisi mudeli protsesse. Joonisel eralduvad üksteisest kaks etappi. Esimeses etapis toimub esialgne ajutine väärtuse muutus ning teises etapis toimuvad protsessid, mis viivad

pikaajalise väärtuse muutuseni. Rajad, mis on kujutatud katkendliku joonega, viitavad sellele, et nende toimumiseks on vaja luua kindlatele tingimustele vastav olukord.

Joonis 4. Väärtuse muutumise mudel (Bardi, Goodwin 2011: 274)

Mudelis on välja toodud viis tegevust, mis hõlbustavad väärtuste muutumist – praiming ehk ettevalmistamine, kohanemine, identifitseerimine, järjepidevus ja otsene veenmine. Praimimise avastasid Warrington ja Weiskranz 1968. aastal ning praimimise teooria kohaselt lähtuvad inimesed otsuste tegemisel sellest, mis seostub varasematest teadmistest esimesena antud olukorraga ega järgi otsuse langetamisel kõiki teadmisi

(Kivistik 2016). Muutused väärtuse olulisuses, mis on tingitud praimingust, on enamasti ajutised, kuid kui sama ideed praimitakse korduvalt uue elusündmuse nagu näiteks lapse sünd käigus, võib väärtuses toimuda pikaajaline muutus (Bardi, Goodwin 2011: 277).

Ümbritseva keskkonna muutusega tuleb kaasa palju aspekte, millega inimene peab kohanema. Näiteks on lapse nutt lapse sünniga paratamatult kaasnev nähtus. Või näiteks kaasneb uus keelekeskkond võõrasse riiki kolimisega. Bardi ja Goodwin (Bardi, Goodwin 2011: 278–279) leiavad, et uute elusituatsioonidega kohanemine viib väärtuste muutumiseni nii automaatsel kui ka suunatud teel. Kohanemise kõrval on oluline koht ka identifitseerimisel – väärtused kujunevad osalt välja läbi identifitseerimise, olulised sotsiaalsed normid võetakse omaks ning neist saavad individuaalsed väärtused. Kui inimene liitub uue grupiga näiteks uues töökohas, võib ta hakata omaks võtma grupi väärtusi ning ennast seeläbi teisiti identifitseerima. Inimene hakkab olukordi tõlgendama nagu ülejäänud grupiliikmed ning olulisemaks muutuvad väärtused, mida kogu grupp oluliseks peab. Kõige lihtsamini mõistetav tegevus, mis väärtuste muutumisele kaasa aitab, on otsene veenmine, seda teevad näiteks sõnumid meediast ja poliitikutelt.

Vaadates mudelis välja toodud protsesse, võib eeldada, et sama mehhanismi järgi toimuvad väärtuste muutused ka varajases lapsepõlves. Igapäevaelus puutuvad lapsed kokku terve hulga väärtusi kujundavate kogemustega, aidates hädas olevat klassikaaslast ning tundes rõõmu nende tänusõnade üle, saades komplimente või kriitikat mingite ülesannete täitmisel, tundes uhkust või häbi ja nii edasi. Aja möödudes viib laste igapäevaselt tehtud otsuste omavaheline kokkusobivus või konfliktus nende motivatsiooniliste eesmärkide paika seetõttu ringjas väärtuste struktuuris (Döring *et al.* 2015: 692).

Laste väärtusi on uuritud küll vähe, aga on teada, et inimese väärtussüsteem kujuneb välja väga varajases eas. Laste arengu konkreetsete operatsioonide perioodil, mil lapsed veel ei mõista täielikult Schwartzi poolt loodud väärtusi ilmestavaid väiteid, on võimalik nende väärtusi uurida Anna Döringu poolt välja töötatud pildidel põhineva väärtuste uuringu abil. Tänu sellele võimalusele on selge, et 7–11aastaste laste väärtusstruktuur on juba sarnane täiskasvanute omaga. Süsteemi, mis võimaldaks uurida veel nooremate laste väärtusi, autorile teadaolevalt hetkel olemas ei ole. Seega ei ole

veel võimalik täpselt kindlaks teha, millal väärtusstruktuurid välja kujunevad. Hoolimata sellest, et väärtusstruktuur saab paika juba väga varajases nooruses, on võimalik, et väärtuste olulisus inimese jaoks võib elu jooksul muutuda, seda näiteks mõne olulise sündmuse tagajärjel. Uute elusituatsioonidega kohanemisel läbitakse pikaajaline protsess, mis viib väärtuste muutumiseni.

1.3. Noorte väärtused ja nende seos välismaal õppimisega varasemate uuringute põhjal

Liikudes kultuurideülese keskmise väärtusstruktuuri ja keskmise eestlase väärtusstruktuuri juurest noorte juurde, on järgnevalt välja toodud mõned selleteemalised uuringud. Varem kirjeldatud Shalom Schwartzi poolt läbi viidud uuringus on muu hulgas eraldi välja toodud ka USA üliõpilaste väärtushierarhia, mida hiljem ka antud töö raames läbi viidud uuringu tulemustega kõrvutatakse. Üliõpilasi oli kokku 81 ning nad olid pärit 54 riigist. Nagu näha tabelist 3, on väärtuste järjestus üliõpilaste puhul üsna sarnane kogu valimi keskmisele väärtushierarhiale (Schwartz, Bardi 2001: 274). Nagu varem mainitud, oli Schwartzi uuringus eraldi välja toodud ka USA üliõpilaste väärtushierarhia (vt tabel 3), mille jaoks koguti andmeid aastatel 1989 kuni 1995. Erinevate USA osariikide ülikoolide üliõpilased hindasid kõige olulisemaks väärtuseks *heasoovlikkuse*, tähtsusele teisele kohale *saavutuse*, kolmandale *hedonismi*, seitsmendale kohale aga *kõikehõlmavuse* ning viimasele kohale *võimu*. Selline väärtushierarhia tähendab, et üliõpilaste jaoks on äärmiselt oluline aidata inimesi enda ümber, lähedasi ja teisi, kellega on olemas mingi isiklik kokkupuude, kuid mitte neid, kes asuvad sellest grupist väljaspool (*heasoovlikkus* oluline, kuid *kõikehõlmavus* pigem ebaoluline). Keskmine üliõpilane ei arva, et enda huvide kaitsmine teiste arvelt oleks õigustatud. Sotsiaalsetele standarditele vastavate saavutuste poole püüdlemine on nende jaoks *heasoovlikkuse* kõrval üheks olulisimaks igapäevast elu juhtivaks väärtuseks (*ibid* 2001: 286).

Tabel 3. Üliõpilaste üksikväärtuste hierarhiline struktuur.

Positsioon hierarhias	USA üliõpilaste väärtuste hierarhia	54 riigi üliõpilaste keskmine väärtuste hierarhia
1	Heasoovlikkus	Heasoovlikkus
2	Saavutus	Enesemääratlemine
3	Hedonism	Kõikehõlmavus
4	Enesemääratlemine	Saavutus
5	Konformism	Turvalisus
6	Turvalisus	Konformism
7	Kõikehõlmavus	Hedonism
8	Stimulatsioon	Stimulatsioon
9	Traditsioon	Traditsioon
10	Võim	Võim

Allikas: (Schwartz, Bardi 2001: 286)

Aastatel 2002–2008 läbi viidud uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ andmetel on Eesti noorte, ehk 15 kuni 29 aastaste eestlaste jaoks olulisim väärtus *turvalisus*, sellele järgnevad *heasoovlikkus* ja *enesemääratlemine*, *saavutus* ja *hedonism*. Kõige vähemtähtsateks väärtusteks peavad Eesti noored selle uuringu kohaselt *traditsiooni* ja *võimu* (Meos 2009: 34). Tea Vainu poolt 2010. aastal põhikooli õpilaste seas läbi viidud uuringu kohaselt pidasid ka põhikooli õpilased kõige tähtsamaks väärtuseks *turvalisust*, sellele järgnesid *heasoovlikkus* ja *saavutus*. Halvimaks asjaks elus peeti 63,5% õpilaste poolt *turvalisuse* puudumist (Vain 2011: 24–26). Eesti noort eristab seega keskmisest eestlasest ja ka kultuurideülesest keskmisest *turvalisuse* kõrge väärtustamine. Selgusetuks jääb, mis võib olla selle põhjenduseks, kas sel perioodil tundsid noored eriliselt *turvalisuse* puudumist ja pidasid seepärast vajalikuks märkida ära *turvalisuse* tähtsust või on selle taga midagi muud.

Leidmaks, millised muutused on toimunud Eesti gümnaasiumiõpilaste väärtustes, uurisid Luule Mizera ja Tiia Tulviste (2012: 149–150) Tallinna ja Tartu gümnaasiumite viimase klassi 210 õpilast aastatel 2000 ja 2009. Uuringus vaadeldi viie Schwartzi poolt sõnastatud väärtuse muutumist – *enesemääratlemine*, *saavutus*, *konformism*, *võim* ja *traditsioon*. Mõlemal aastal hindasid õpilased kõige olulisemateks väärtusteks *enesemääratlemist* ja *saavutust* ning kõige vähem olulisemaks väärtust *traditsioon*.

Väärtuste *enesemääratlemine*, *konformism* ja *traditsioon* olulisus oli aga 9 aasta jooksul kasvanud ning väärtuste *saavutus* ja *võim* olulisus püsis neil aastatel samal tasemel.

Kui eelnevalt on käsitletud noorte väärtushierarhiaid Eestis ja mujal maailmas ning väärtuste muutumist pikema perioodi jooksul, siis järgmiseks on välja toodud uuring, mis käsitleb muuhulgas ka gümnaasiumiõpilaste väärtuste muutumist ühe õppeaasta jooksul. Nadi Hofmann-Towfigh (2007: 453-469) viis kuues erinevas Saksamaa gümnaasiumis läbi uuringu, milles osales 719 õpilast. Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kas õpilaste väärtused on seotud sellega, mis tüüpi koolis (erakool, munitsipaalkool, religioosne kool) nad käivad ning kas nende väärtused muutuvad ühe kooliaasta jooksul. Õpilaste väärtusi mõõdeti kooliaasta alguses ja kooliaasta lõpus Schwartzi küsimustiku abil.

Kõige suuremad erinevused eelnimetatud uuringu põhjal ilmnesid religioossete ja mitte-religioossete koolide õpilaste väärtuste vahel. Nii kooliaasta alguses kui ka lõpus seisnes suurim erinevus koolitüübiti väärtuste *traditsioon* ja *hedonism* olulisuses õpilaste jaoks. Religioossetest koolide õpilased väärtustasid väärtust *traditsioon* oluliselt kõrgemalt kui mittereligioossete koolide õpilased, samas kui väärtust *hedonism* pidasid religioossete koolide õpilased palju vähem oluliseks kui mittereligioossete koolide õpilased. Religioossete koolide õpilaste jaoks oli kõige olulisem väärtus *heasoovlikkus* ja kõige vähem oluliseks peeti väärtust *võim*, samas kui era- ja munitsipaalkoolide õpilaste jaoks oli kõige olulisemaks väärtuseks *hedonism* ja kõige vähem oluline väärtus *traditsioon*.

Võrreldes saadud tulemusi Schwartzi mudeliga (vt joonis 2) on näha, et *võim* kuulub enesetäiustamise dimensiooni alla ning vastandub seega oma motiveeriva eesmärgi poolest enesesalgamise dimensiooni alla kuuluvale väärtusele *heasoovlikkus*. Sarnaselt vastanduvad üksteisele ka väärtused *traditsioon* ja *hedonism*. Võrreldes uuringu tulemusi enne ja pärast õppeaastat, ei toimunud õpilaste väärtustes erilisi muutusi. *Võim* ja *saavutus* muutusid veidi olulisemaks, samas kui *heasoovlikkus* ja *kõikehõlmavus* muutusid veidi vähem oluliseks. Väärtuste *võim* ja *saavutus* olulisemaks muutumist võib põhjendada sellega, et kuna teine küsitlus viidi läbi õppeaasta lõpus, siis langes see kokku eksamite ajaga ehk õpilased olid keskendunud lõpueksamitele ja headele

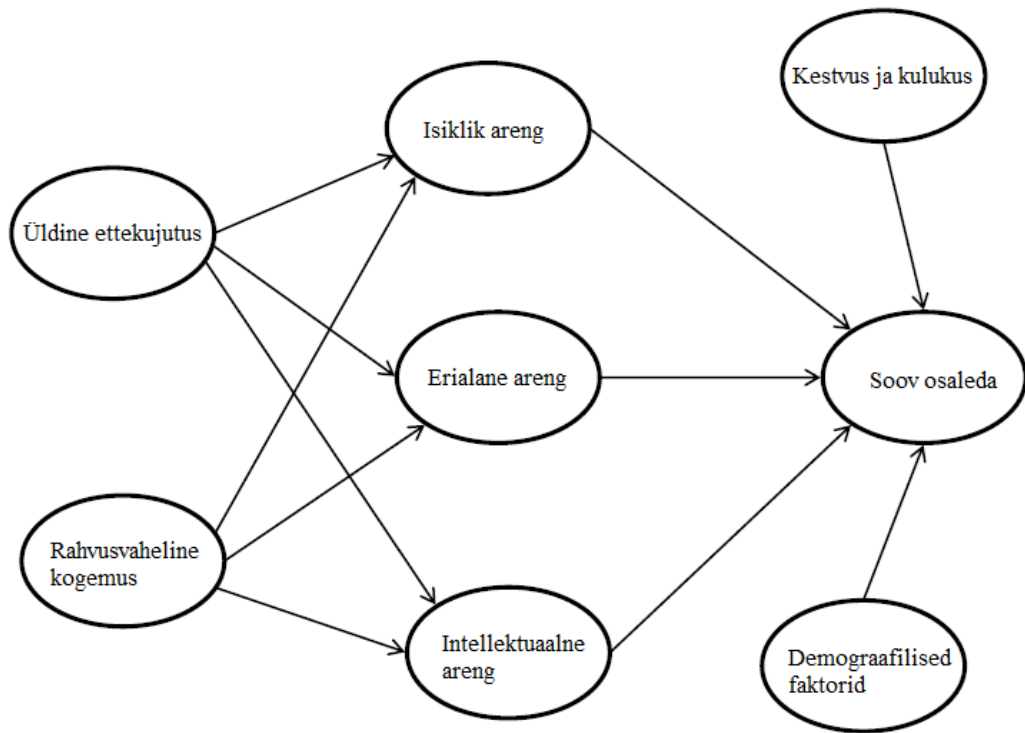
hinnetele. Ning väärtuste *heasoovlikkus* ja *kõikehõlmavus* olulisuse langus võib olla tingitud sama asjaolu vastupidisest mõjust.

Aina rohkem suunduvad nii üliõpilased kui ka gümnaasiumiõpilased lühemaks või pikemaks perioodiks välismaale õppima. Joonisel 5 on välja toodud raamistik, mis kujutab faktoreid, millest sõltub õpilaste osavõtt välismaal õppimise kogemust pakkuvatest vahetusprogrammidest. Üldine arusaam ja ettekujutus vahetusprogrammidest ning õpilaste varasem rahvusvaheline kogemus ja teadlikkus erinevatest kultuuridest mõjutavad kolme tüüpi oodatavat kasu vahetusprogrammidest: isiklik areng, erialane areng ja intellektuaalne areng. Ootused isikliku (suurem enesekindlus, parem juhtimis- ja probleemilahendamise oskus, võime tulla toime võõrastes olukordades jne), erialase (kui hästi sobib vahetusprogrammi sisu kokku erialaste eesmärkidega) ja intellektuaalse arengu (võõrkeele omandamine ja suurem akadeemiline võimekus) osas mõjutavad otseselt õpilase välismaale õppima suundumise plaane (Bandyopadhyay 2015: 88).

Noori motiveerib välismaal õppima soov areneda ja õppida midagi uut, kuid samas mängivad olulist rolli ka sugu, perekonna sissetulek ja vanemate haridustase (Pope *et al.* 2013: 25). 2006–2010 aastal USA-s läbi viidud uuringust, milles osales 1593 üliõpilast, selgus, et iga noormehe kohta suundub välismaale õppima kaks tüdrukut (Salisbury 2011: 41). Seega on tütarlaste osakaal välismaale õppima suundujate osas noormeestest oluliselt suurem. Õpilase perekonna sotsiaalmajanduslik staatus on positiivses seoses välismaal õppimise kavatsusega – madala sissetulekuga perest pärit üliõpilased planeerivad välismaal õppimist väiksema tõenäosusega kui suurema sissetulekuga peredest pärit õpilased.

Välismaal õppimise planeerimisega on positiivselt seotud ka õpilaste vanemate haridustase. Kõrghariduse omandanud vanemad suunavad suurema tõenäosusega oma lapsi samuti kõrgharidust omandama ning tegema seda ka välismaal (Pope *et al.* 2013: 26). Perekonna sissetulek ja vanemate haridustase mitte ainult ei mõjuta reaalselt välismaale õppima suundumist, vaid võivad oluliselt mõjutada ka noorte soovi välismaale õppima suunduda (Salisbury *et al.* 2009: 133). Nagu öeldud, mängib välismaale õppima suundumise juures rolli ka varasem rahvusvaheline kogemus – varasemad kogemused võõraste kultuuridega õpetavad uute situatsioonidega kohanema

ning annavad seeläbi suurema julguse ka välismaale õppima suundumiseks. Seega, mida rohkem on noor elu jooksul välismaal reisinud ja elanud, seda suurem on tõenäosus, et ta ka välismaale õppima suundub (Pope *et al.* 2013: 27).

Joonis 5. Faktorid, mis mõjutavad õpilase soovi osaleda vahetusprogrammides (Bandyopadhyay 2015: 88).

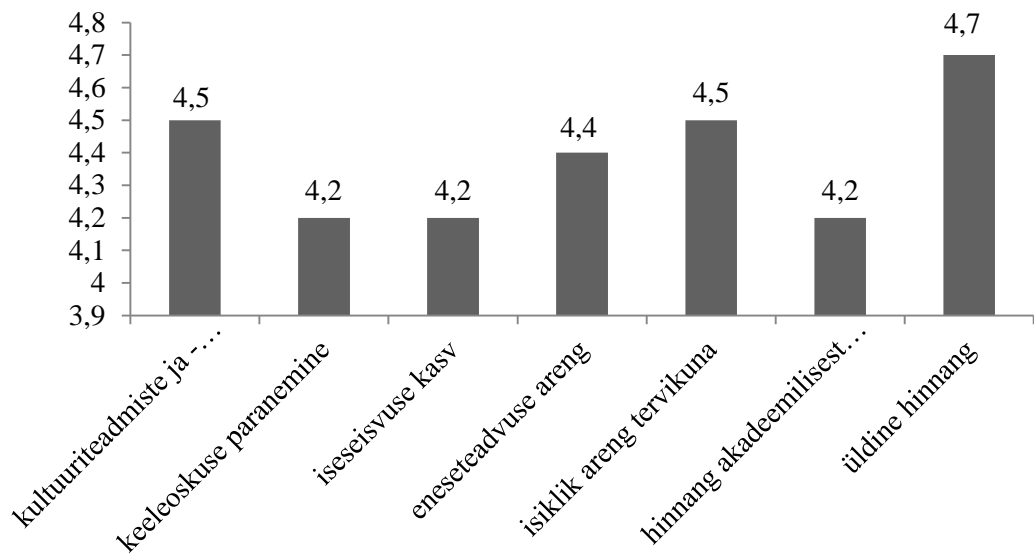
Järgmiseks on välja toodud välismaal õppimise mõju üliõpilaste näitel, seda ka üliõpilaste enda hinnangul. Välismaal õppimist on paljudes uuringutes käsitletud kui olulist elusündmust ning lisaks akadeemilisele kasule on välismaal õppimisel seepärast ka pikaajaline isiklik ja sotsiaalne mõju (Ying 2002: 369). Saksamaal 2009/2010. õppeaastal läbi viidud uuringu raames uuriti välismaal õppimise mõju isiksuse arengule 1134 üliõpilase põhjal. Leiti, et üliõpilased, kes aasta jooksul mingi aja välismaal õppisid, muutusid sotsiaalsemaks ja avatumaks kui üliõpilased, kes välismaal ei õppinud. Samal ajal vähenes oluliselt välismaal õppinud üliõpilaste neurootilisus ja kalduvus kogeda negatiivseid emotsioone (Zimmermann, Neyer: 2013: 525). Mida kauem välismaal viibiti ning mida rohkem uusi suhteid loodi, seda tugevamalt neurootilisus vähenes.

Sihtasutus Archimedes on uurinud üliõpilaste hinnanguid oma õpirände kogemusele. Uuriti õppeaastatel 2007/2008 kuni 2010/2011 Erasmuse programmis osalenud Eesti üliõpilasi. Erasmuse programm on rohkem kui 25 aastat tegutsenud vahetusprogramm, milles osaleb üle 4000 ülikooli, kes pidevalt võtavad vastu üliõpilasi teistest ülikoolidest ja saavad oma üliõpilasi semestriks välismaale õppima. Üliõpilaste tagasiside programmile on äärmiselt positiivne ning paljudel juhtudel on programm suutnud ületada nende ootusi. Vahetussemestrile seatavad ootused on enamasti seotud isikliku arenguga – uute kultuuride ja õpikeskkondade tundma õppimine, akadeemilise ja professionaalse võimekuse suurendamine, rahvusvaheliste sõprussidemete loomine (Kaelep *et al.* 2013: 5).

Üliõpilastel paluti muu hulgas hinnata programmi isikliku arengu ja karjääri seisukohast ning õpirände kogemust tervikuna viiepallisel skaalal (1 – „vilets“, 5 – „väga hea“). Nagu näha jooniselt 6, andsid üliõpilased kõrgeima hinnangu Erasmuse õpirände kogemusele tervikuna. Sellele järgnesid isiklik areng tervikuna, kultuuriteadmiste ja kultuurioskuste areng ning eneseteadvuse areng. Veidi madalamalt hinnati keeleoskuse paranemist, iseseisvuse kasvu ning mobiilsusperioodi kasulikkust akadeemilisest seisukohast (*ibid*: 62). Seega kogu programmi keskmine hinnang viiepallisel skaalal oli 4,4, mis kirjeldab siiski, et keskmiselt on üliõpilased õpirände kogemusega väga rahul.

Lisaks sellele, et õpirändel on suur mõju isiklikule arengule, võib see osutada kaalukeeleks ka tööturul. Nimelt uuris Janika Tamsalu 2009. aastal Eestis tegutsevate ettevõtete seisukohti õpirändes osalenute värbamisel. Uuringust ilmnnes, et 76% vastanud organisatsioonidest on värvanud sihilikult tööle inimesi, kes on välismaal õppinud või praktilial käinud, ning 19% ettevõtetest väitis, et nad liiguvad oma värbamisel ka sihilikult selles suunas, et leida välismaal õppinud või praktilial käinud inimesi. Eriti peeti välismaal õppimist eeliseks ametikohtadel, mis on seotud rahvusvahelise suhtlemisega.

Joonis 6. Üliõpilaste hinnangud õpirände akadeemiliste õpingute (õpitava eriala) seisukohalt, isikliku arengu seisukohalt, karjääri seisukohalt ning Erasmuse õpirände kogemusele tervikuna (viiepallisel skaalal: 1 – „vilets“, 5 – „väga hea“) (Kaelep *et al.* 2013: 62).

Väärtused kui ihaldusväärased situatsiooniülesed eesmärgid moodustavad hierarhilise süsteemi, kus väärtuste paiknemise järjekord võib inimestel suuresti erineda. Igale väärtusele omistatakse suhteline tähtsus teiste väärtustega võrreldes. Hoolimata sellest, et inimese väärtused kujunevad välja varajases eas, toimub väärtuste hierarhilises süsteemis siiski pidev muutumine ka hilisemates eluetappides. Tugevat mõju väärtuste tähtsusele võivad mõjutada elu muutvad sündmused nagu näiteks sõjad, aga ka keskkonna muutus – näiteks võetakse töökohta vahetades omaks uute kolleegide väärtused. Antud töö raames uuritakse gümnasiste, kes on äsja lõpetanud vahetusaasta mõnes välismaa koolis ning elanud aasta harjumuspärasest erinevas kultuuriruumis.

2. VÄLISMAAL ÕPPIMISE MÕJU EESTI VAHETUSÕPILASTELE

2.1. Uuringu valim ja metoodika

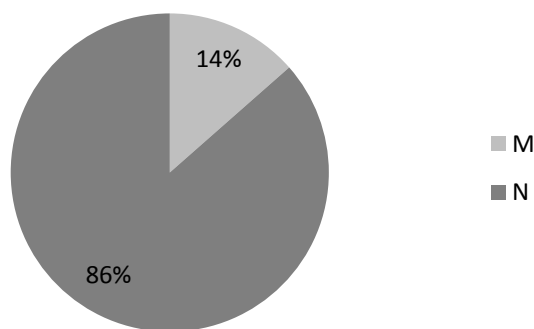
Töö raames uuritakse vahetusõpilasi, kes on veetnud vahetusaasta mõnes välismaa koolis ning elanud aasta harjumuspärasest erinevas kultuuriruumis. On leitud, et noorukiiga on aeg, mil inimesed on kõige vastuvõtlikumad sotsiaalsetele muutustele ning seda tõenäolisemalt kohanevad elu muutustega (Mizera, Tulviste 2012: 148-149). Seega on tõenäoline, et just gümnasistide väärtushierarhias võiks taoline elusündmus muudatusi kaasa tuua. Töös kasutati kahte uuringut. Uuring 1 viidi läbi 2014/2015. õppeaasta alguses ja uuring 2 viidi läbi pärast õppeaasta lõppu. Uuringud viidi läbi mittetulundusühingu YFU Eesti kaasabil aastaks välismaale õppima suundunud gümnasistide hulgas. Kahe läbiviidud uuringu abil vaadeldi, kas välismaal õppimine muutis vahetusõpilaste väärtusi.

1992. aastal Eestis oma tegevust alustanud mittetulundusühing YFU Eesti on osa 1951. aastal asutatud rahvusvahelisest õpilasvahetusorganisatsioonist *Youth for Understanding*. YFU programm võimaldab gümnaasiumiõpilastel veeta maksimaalselt aasta oma haridusteest välismaal õppides ja kohalike perede juures elades. Taolisi programme pakuvad ka teised organisatsioonid, nagu näiteks Comenius, Evenor, *Education First* Eesti, Eesti Rotary, Evmar, Nordplus Juunior ja Tokkroos. Võimalusi välismaal õppimiseks on palju, kuid YFU erineb teistest taolistest programmidest just eeskätt osalevate riikide rohkuse tõttu – nimelt tegutseb organisatsioon rohkem kui 60 riigis üle maailma (YFU Eestis 2015).

Vahetusõpilaste väärtusi uuriti, kasutades Shalom Schwartzi poolt koostatud ning Anu Realo, Indrek Tart ja Toivo Aaviku poolt eestindatud väärtusi peegeldavaid väiteid, mida on kokku 21 (vt lisa 3). Vastajatel paluti väiteid hinnata vastavalt sellele, kuivõrd tema moodi väites kirjeldatud inimene on. Hindamisel kasutati skaalat „väga minu

moodi“, „minu moodi“, „mõne-võrra minu moodi“, „vaid pisut minu moodi“, „pole minu moodi“, „pole üldse minu moodi“ ja „ei oska öelda“. Tulemuste analüüsimiseks on igale vastusele antud numbriline kood ühest kuueni (1 – „väga minu moodi“, 2 – „minu moodi“, 3 – „mõne-võrra minu moodi“, 4 – „vaid pisut minu moodi“, 5 – „pole minu moodi“, 6 – „pole üldse minu moodi“). Vastused „ei oska öelda“ on eemaldatud tulemustest. Tulenevalt vastustele antavate numbrite järjestusest on keskmiselt kõige tähtsamaks peetaval väärtusel kõige madalam numbriline väärtus ning kõige vähem oluliseks peetaval väärtusel kõige suurem numbriline väärtus. Lisaks neile väidetele koguti taustinfot ka küsimustega soo, vanuse, kodulinna ning õppimise sihtriigi kohta. Kuna jätkuuringu eesmärgiks oli leida erinevusi õpilaste väärtushierarhias enne ja pärast vahetusaasta läbimist, siis oli uuringu 2 küsimustikku lisatud ka üks avatud küsimus, et õpilased saaksid ise anda hinnangu oma väärtuste muutumisele. Küsimus oli sõnastatud järgmiselt: „Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline, on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?“

Uuringud viidi läbi veebikeskkonnas surveygizmo.com. Uuringule 2 oli võimalik vastata kahe kuu jooksul (juuli 2015 kuni august 2015). Uuringu linki jagas õpilastega YFU esindaja. Välja saadeti ka üks meeldetuletuskiri. 2014/2015. õppeaastal osales YFU vahetusõpilaste programmis 75 vahetusõpilast, kellest 50 võttis osa ka uuringust 1. Uuringus 2 osales 38 õpilast, ehk 76% esimeses uuringus osalenutest. Sarnaselt uuringuga 1 oli ka uuringu 2 korral vastanute sooline koosseis tugevalt kaldunud naissoo esindajate poole. Kui esimesel korral oli 84% vastanutest tütarlapsed, siis nagu näha joonisel 7, oli uuringus 2 tütarlaste osakaal 86%.

Joonis 7. Uuringus 2 osalenute sooline koosseis (autori koostatud).

Uuringutes osalenud vahetusõpilaste vanuseline koosseis oli vahetusprogrammi vanuselistest piiridest tulenevalt üsna piiratud. Uuringus 2 oli kõige enam 17 ja 18 aastaseid vahetusõpilasi, mõlema vanusegrupi osakaal oli 42%. 16 ja 19 aastaseid vahetusõpilasi oli valimis vastavalt 5% ja 11%. 42% vahetusaasta läbinud vahetusõpilastest oli pärit Tallinnast ning 18% Tartust. Teiste piirkondade ja linnade esindatus oli tunduvalt madalam.

Kõige populaarsemateks sihtriikideks olid antud uuringu tulemusel 2014/2015. õppeaastal Saksamaa kaheksa ning USA viie vahetusõpilasega. Uuringus 2 osalenud vahetusõpilased märkisid sihtriikidena kokku 18 erinevat riiki – Uruguay, Taani, Kolumbia, Brasiilia, Paraguay, Tšiili, Šveits, Ecuador, Türgi, Kanada, Austraalia, Rootsi, Norra, Belgia, Austria, Prantsusmaa, USA ja Saksamaa (vt joonis 8).

Joonis 8. Uuringus osalenud vahetusõpilaste sihtriigid. (autori koostatud)

Antud töös on kasutatud üksikväärtuste analüüsi, võrreldes vahetusõpilaste poolt üksikväärtustele antud hinnangute keskmisi ja standardhälvet. Lisaks on üksikväärtused ka aritmeetilise keskmise järgi järjestatud, et välja tuua vahetusõpilaste hierarhiline väärtusstruktuur. Jätkuuuringu (uuring 2) tulemusi on kõrvutatud õppeaasta alguses läbi viidud uuringu (uuring 1) tulemustega, et välja selgitada vahetusõpilaste väärtushierarhias toimunud muutused. Selgitamiseks välja, kas muutused vahetusõpilaste väärtustes on statistiliselt olulised või mitte, on kasutatud mittepameetrisi teste hii-ruut test ja Wilcoxon test. Hii-ruut test on läbi viidud kasutades kõigi uuringutes osalenud vahetusõpilaste vastuseid ka siis, kui osaleti vaid ühes uuringus. Eemaldatud

on tulemused, kus ühte vastusevarianti pakuti vähem kui kuus korda. Wilcoxon testi puhul on kasutatud vaid nende vahetusõpilaste vastuseid, kelle puhul oli võimalik kokku viia uuringu 1 ja uuringu 2 tulemused. Selliseid õpilasi oli 21. Lisaks on analüüsitud avatud küsimusele „*Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline, on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?*“ antud vastuseid, et näha, kuidas õpilased ise oma väärtuste muutust hindavad.

2.2. Välismaal õppimise mõju väärtustele uuringu tulemused ja järeldused

Antud peatükis võrreldakse uuringus 1 ja uuringus 2 välja joonistunud väärtushierarhiaid keskmise Eesti noore väärtushierariiaga. Analüüsitakse vahetusõpilaste poolt üksikväärtustele antud hinnanguid pärast üks aasta kestnud välismaal õppimist (uuring 2) ning kõrvutatakse saadud tulemused enne vahetusaastale minekut tehtud uuringu tulemustega (uuring 1). Toimunud muutuste statistilist olulisust on kontrollitud hii-ruut testi ja Wilcoxon testi abil. Seejärel on analüüsitud avatud küsimusele „*Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline, on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?*“ antud vastuseid ning on välja toodud USA-s ja Saksamaal õppinud välisõpilaste väärtushierariad.

Tabelis 4 on välja toodud kõigi väärtuste paiknemine välismaale õppima suundunud õpilaste väärtushierarhias vahetusaasta alguses ja pärast vahetusaastat, kõrvutatud on need uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ põhjal kokku pandud keskmise Eesti noore väärtushierariiaga. Uringust „Mina. Maailm. Meedia“ on välja jäetud väärtus *konformism*, kuid selle põhjus ei ole välja toodud. Peamiseks erinevuseks keskmise Eesti noore ja uuringus osalenud vahetusõpilaste vahel on vahetusõpilaste hinnang *turvalisusele* – vastupidiselt teistele Eesti noortele pidasid nemad nii enne kui ka pärast välismaal õppimist *turvalisust* pigem vähetähtsaks. Seega peab keskmine Eesti noor endaga kõige enam sarnaseks just neid väiteid: „*Talle on oluline elada turvalises ümbruses. Ta väldib kõike, mis võiks teda ohustada.*“ ja „*Talle on oluline, et valitsus tagab tema turvalisuse kõikide ohtude puhul. Ta tahab, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.*“ Vastupidiselt pidasid vahetusõpilased aga oluliseks väärtust

stimulatsioon, keskmine Eesti noor pidas seda väärtust pigem ebaoluliseks. Seega väiteid „Talle meeldivad üllatused ja ta otsib alati uusi tegevusi. Tema arvates on oluline tegeleda elu jooksul paljude erinevate asjadega.“ ja „Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.“ pidasid vahetusõpilased kõige enam endale sarnaseks. Ehk võib öelda, et välismaale õppima suundunud noorte esmane eesmärk on elada mitmekesisest ja huvitavast elu ning kogeda palju uut ja põnevat, mida taoline programm endaga kindlasti kaasa toob.

Keskmine Eesti noor ja uuringutes osalenud vahetusõpilased hindavad sarnaselt oluliseks väärtusi *heasoovlikkus* ja *enesemääratlemine* (Ojala 2015: 29–30). Ning ebaolulisteks peetakse mõlemal juhul väärtusi *võim* ja *traditsioon*. Seega hoolitakse lähedastest, soovitakse olla iseseisvad ning rikkus ja traditsioonide järgmine on pigem ebaolulised eesmärgid.

Tabel 4. Schwartzi väärtuste paiknevus väärtussüsteemis – keskmine Eesti noor vs vahetusõpilased enne ja pärast välismaal õppimist.

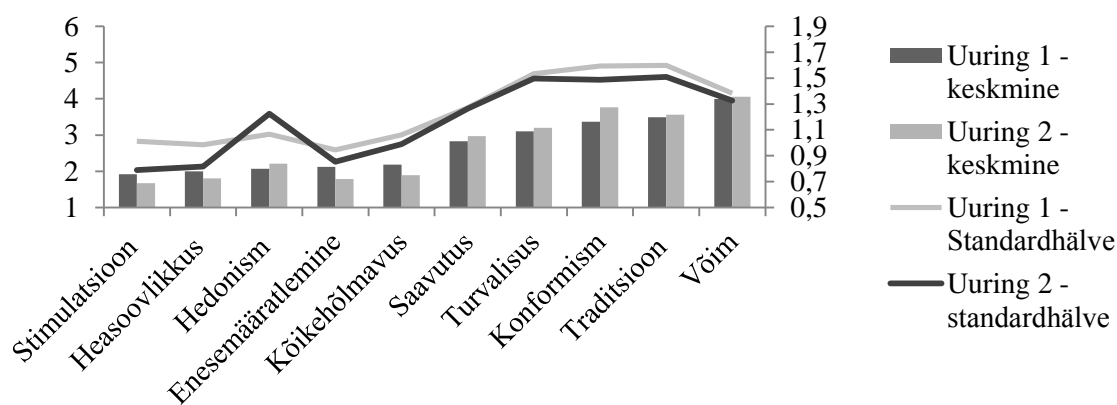
Positsioon pingereas	Keskmine noor uuringu Mina. Maailm. Meedia põhjal	Väärtushierarhia enne vahetusaastat (uuring 1)	Väärtushierarhia pärast vahetusaastat (uuring 2)
1.	Turvalisus	Stimulatsioon	Stimulatsioon
2.	Heasoovlikkus	Heasoovlikkus	Enesemääratlemine
3.	Enesemääratlemine	Hedonism	Heasoovlikkus
4.	Saavutus	Enesemääratlemine	Kõikehõlmavus
5.	Hedonism	Kõikehõlmavus	Hedonism
6.	Kõikehõlmavus	Saavutus	Saavutus
7.	Stimulatsioon	Turvalisus	Turvalisus
8.	Võim	Konformism	Traditsioon
9.	Traditsioon	Traditsioon	Konformism
10.		Võim	Võim

Allikas: autori arvutused autori kogutud andmete ja uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ põhjal.

Võrreldes omavahel aga uuringu 1 ja uuringu 2 põhjal välja joonistunud väärtushierarhiaid (vt tabel 4) on näha, et väga palju muutusi küll ei toimunud, kuid peale vahetusaastat on suurema tähtsuse saavutanud väärtus *enesemääratlemine*, ehk olulisemaks muutus sõltumatus teistest ning ise oma tegevuste üle otsustamine. Tähtsust on veidi kaotanud väärtus *hedonism*, seega naudingute otsimine ei ole uuringu 2 andmetel enam nii oluline, kui uuringu 1 andmetel. Kuna *stimulatsioon* on

vahetusõpilaste jaoks olulisim väärtus nii uuringu 1 kui ka uuringu 2 andmetel, võib järeldada, et see väärtus on aasta välismaal õppinud ja elanud õpilastele väga omane – neile meeldib ette võtta uusi tegevusi ning tegeleda elu jooksul paljude erinevate asjadega. Seda ei ole muutnud ka aasta kodust eemal. Kõige vähem samastuti nii uuringu 1 kui ka uuringu 2 andmetel väidetega, mis ilmastasid väärtust *võim*, *traditsioon* ja *konformism*.

Joonisel 9 on ka graafiliselt välja toodud vahetusaasta läbinud vahetusõpilaste hinnangud väärtustele uuringu 1 ja uuringu 2 tulemuste põhjal. Samuti on joonisel ära toodud üksikväärtustele antud hinnangute standardhälbed. Võrreldes uuringu 2 tulemusi uuringu 1 tulemustega saab öelda, et ka pärast vahetusaastat on üksikväärtuste standardhälbed madalamad just pingerea alguses, ehk keskmiselt tähtsaimateks peetavate väärtuste puhul on hajuvus keskväärtusest väiksem ning nende väärtuste olulisuses oldi üksmeelel.

Joonis 9. Vahetusõpilaste hinnangud väärtuse tähtsusele ja nende hinnangute hajuvus enne (uuring 1) ja pärast (uuring 2) vahetusaasta läbimist (autori koostatud).

Kui üldiselt on uuringu 2 puhul väärtustele antud hinnangute standardhälbed madalamad kui uuringu 1 puhul, siis väärtuse *hedonism* standardhälve on peale vahetusaastat tõusnud. Seega on väärtuse *hedonism* puhul vahetusõpilaste arvamused pärast vahetusaastat rohkem hajunud. Kokkuvõttes võib öelda, et väärtused *stimulatsioon*, *heasoovlikkus*, *enesemääratlemine* ja *kõikehõlmavus* on uuringu 2 andmetel muutunud vahetusõpilaste jaoks keskmiselt olulisemaks kui uuringu 1

andmetel. Samas kui väärtuste *hedonism, saavutus, turvalisus, konformism, traditsioon* ja *võim* olulisus on aga vahetusõpilaste jaoks aastaga vähenenud.

Järgmiseks on välja toodud vastuste protsentuaalne jaotus enne (uuring 1) ja pärast (uuring 2) vahetusaastat (vt tabel 5). Nagu juba öeldud oli nii enne vahetusaastat kui ka pärast seda olulisimaks väärtuseks *stimulatsioon*. Noori, kes hindasid enda sarnaseks väärtust *stimulatsioon* ilmestavaid väiteid on peale vahetusaastat koguni rohkem, kui enne seda – kui uuringu 1 andmetel väitis 42% vahetusõpilastest, et väärtust *stimulatsioon* ilmestavad väited on väga nende moodi, siis uuringu 2 andmetel arvas sama juba 51% vahetusõpilastest. Sarnaselt on suurem osakaal vahetusõpilasi uuringu 2 andmetel leidnud, et väärtusi *enesemääratlemine, kõikehõlmavus, traditsioon* ja *heasoovlikkus* ilmestavad väited on väga nende moodi võrreldes uuringu 1 andmetega. Väärtuste *võim, saavutus, konformism* ja *hedonism* puhul on uuringus 2 protsentuaalselt vähem neid vahetusõpilasi, kes leidsid, et väärtusi ilmestavad väited on väga nende moodi.

Tabel 5. Väärtustele antud hinnangute osakaalud protsentides enne (uuring 1) ja pärast (uuring 2) vahetusaastat.

		Enese- määratlemine	Võim	Kõikehõlmavus	Saavutus	Turvalisus	Stimulatsioon	Konformism	Traditsioon	Hedonism	Heasoovlikkus
Väga minu moodi	Uuring 1	31%	2%	29%	14%	16%	42%	10%	9%	33%	38%
	Uuring 2	47%	1%	40%	8%	16%	51%	8%	11%	32%	42%
Minu moodi	Uuring 1	33%	13%	37%	31%	21%	28%	15%	16%	40%	34%
	Uuring 2	28%	11%	40%	36%	24%	32%	11%	14%	37%	38%
Mõne-võrra minu moodi	Uuring 1	30%	18%	23%	27%	26%	24%	22%	22%	19%	18%
	Uuring 2	24%	16%	11%	24%	13%	16%	18%	24%	20%	17%
Vaid pisut minu moodi	Uuring 1	5%	29%	8%	17%	13%	4%	24%	19%	5%	10%
	Uuring 2	1%	36%	6%	22%	24%	1%	30%	24%	7%	3%
Pole minu moodi	Uuring 1	1%	21%	2%	8%	16%	0%	15%	20%	1%	0%
	Uuring 2	0%	20%	1%	5%	20%	0%	18%	14%	1%	0%
Pole üldse minu moodi	Uuring 1	0%	16%	1%	3%	7%	1%	10%	11%	2%	0%
	Uuring 2	0%	16%	1%	5%	4%	0%	13%	13%	4%	0%

Allikas: autori arvutused autori kogutud andmete põhjal.

Kahe uuringu tulemuste vastuste jaotus väärtuse *enesemääratlemine* puhul on küllaltki erinev. Grupp, kes varem pidas väiteid „*Tema jaoks on oluline ise oma tegevuste üle otsustada. Talle meeldib olla vaba ja teistest mitte sõltuda.*“ ja „*Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.*“ vaid pisut nende moodi olevaks on peale vahetusaastat kahanenud koguni ühe protsendini ning väiteid väga enda moodi pidavate vahetusõpilaste arv kasvas koguni 47 protsendini. Peale vahetusaastat tähtsusest kolmandale kohale asetsenud ja enne vahetusaastat teisel kohal olnud väärtus *heasoovlikkus* oluliselt oma positsiooni ei muutnud. Tabelist 5 on näha, et vahetusõpilasi, kes hindasid väärtust *heasoovlikkus* ilmestavaid väiteid peale vahetusaastat (uuring 2) väga enda sarnaseks ja enda sarnaseks on rohkem kui uuringu 1 tulemusel.

Viimasele kohale jäi nii enne kui ka pärast vahetusaastat väärtus *võim*. Ehk antud valimisse kuulunud noored leiavad keskmiselt, et väited „*Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.*“ ja „*Talle on oluline, et teised inimesed kuuletusid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.*“ pigem nende kohta ei käi. Tabelist 5 on näha, et olulisi muutusi ei toimunud ka erinevate vastusevariantide järgi koondunud gruppide proportsioonides. Siit võib järeldada, et aastane välismaal õppimine ja elamine ei muuda oluliselt seda, kuidas suhtuvad noored *võimu* kui väärtusesse. Tõenäoliselt taoline vahetusaasta ei sisalda endas tihti olukordi, mis võiksid *võimu* tähtsust noore jaoks muuta. Võib arvata, et *võimu* hinnangulist tähtsust muudaks pigem töökeskkonna ja/või töökultuuri muutus.

Vaadates tabelit 6 on näha, et Wilcoxon testi tulemusel toimus statistiline muutus vaid väärtuse *saavutus* puhul. 95% tõenäosusega võib öelda, et väärtus *saavutus* on muutunud vahetusõpilaste jaoks uuringu 2 andmetel vähem oluliseks võrreldes uuringu 1 andmetega. Vaadeldes eraldi väärtust *saavutus* ilmestavad kahte väidet (vt lisa 4), on statistiliselt oluline muutus toimunud vaid väite „*Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tunnustavad tema saavutusi.*“ puhul ($Z=-2,316$; $p<0,05$). Wilcoxon testi puhul on näha, et väikese valimi tõttu on statistiliselt olulisi muutusi vähe. Seega ei saa ülejäänud väärtuste puhul kindlalt väita, et muutus on toimunud. Kuigi Wilcoxoni testi tulemus ei ole väärtuse *enesemääratlemine* puhul statistiliselt oluline, on positiivseid muutusi siiski rohkem, kui negatiivseid ehk vahetusõpilasi, kes leidis, et

väärtus on nende jaoks peale vahetusaastat muutunud olulisemaks, oli rohkem kui vahetusõpilasi, kes leidsid, et väärtus on peale vahetusaastat muutunud vähem oluliseks.

Tabel 6. Uuringus 1 ja uuringus 2 välisõpilaste poolt väärtustele antud hinnangute erinevus analüüsitud Wilcoxon testiga.

Väärtus	Uuring 1 keskmine (st.hälve)	Uuring 2 keskmine (st.hälve)	Olulisuse tase
Enesemääratlemine	3,05 (1,545)	2,67 (1,706)	0,146
Võim	4,39 (1,115)	3,69 (1,787)	0,101
Kõikehõlmavus	3,02 (1,709)	2,98 (1,930)	0,664
Saavutus	3,76 (1,428)	4,38 (1,248)	0,011
Turvalisus	3,86 (1,507)	3,64 (1,635)	0,413
Stimulatsioon	2,62 (1,724)	2,36 (1,708)	0,404
Konformism	4,05 (1,377)	4,09 (1,462)	0,781
Traditsioon	4,05 (1,465)	4,02 (1,585)	0,889
Hedonism	3,48 (1,770)	2,98 (1,814)	0,156
Heasoovlikkus	2,81 (1,671)	3,12 (1,824)	0,331

Allikas: autori arvutused autori kogutud andmete põhjal.

Kui Wilcoxon testi puhul võrreldi väärtustele antud hinnangute keskmisi, siis järgmiseks on välja toodud uuringute tulemuste jaotusi võrdleva hii-ruut testi tulemused. Hii-ruut testi tulemused näitavad (vt tabel 7), et 95% tõenäosusega on väärtuste *enesemääratlemine* ja *turvalisus* puhul uuringu 1 ja uuringu 2 tulemused erinevad. Ning 99% tõenäosusega on väärtuse *kõikehõlmavus* puhul uuringu 1 ja uuringu 2 tulemused erinevad. Väärtuste *võim*, *saavutus*, *stimulatsioon*, *konformism*, *traditsioon*, *hedonism* ja *heasoovlikkus* puhul järgivad uuringu 2 andmed ette määratud jaotust, ehk pärast vahetusaastat antud vastused olid sarnased enne vahetusaastat antud vastustele.

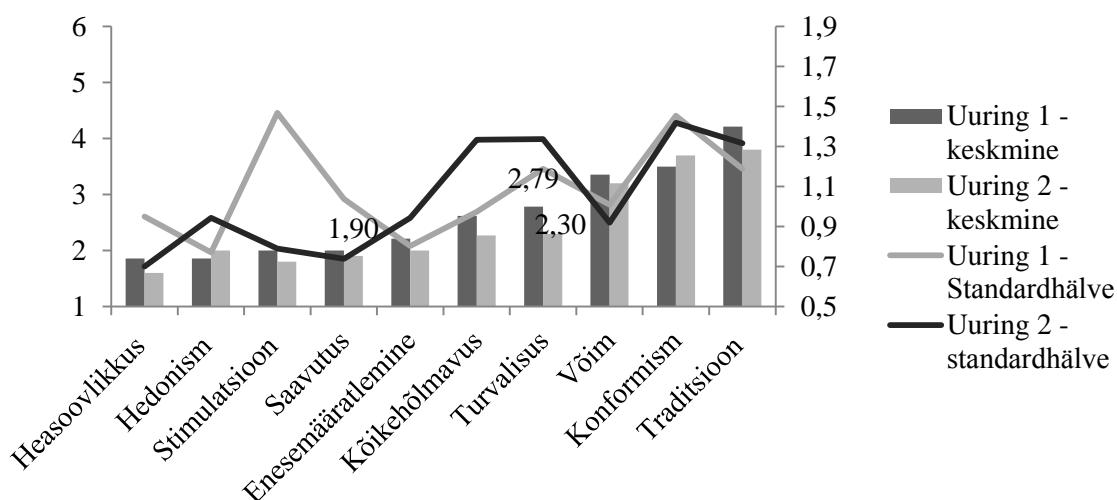
Hinnangud väärtusele *enesemääratlemine* on uuringu 1 ja uuringu 2 andmetel statistiliselt oluliselt erinevad, seega kinnitab hii-ruut testi tulemus tabelis 5 välja toodud hinnangute osakaalude olulist erinevust. Tabelist 7 on näha, et tõusnud on vahetusõpilaste arv, kes leidsid, et väited mis ilmestasid väärtust *enesemääratlemine*, on väga nende moodi. Ka väärtuse *kõikehõlmavus* puhul on näha, et väärtus on muutunud vahetusõpilastele omasemaks. Hii-ruut testi tulemuste ja väärtusele antud keskmise hinnangu põhjal võib öelda, et väärtus turvalisus on vahetusõpilaste jaoks uuringu 2 andmetel muutunud pisut vähem olulisemaks võrreldes uuringu 1 andmetega.

Tabel 7. Hii-ruut testi tulemused (uuringu 1 ja uuringu 2 tulemuste erinevused, hii-ruut statistik ja olulisuse nivoo).

	Väga minu moodi	Minu moodi	Mõnevõrra minu moodi	Vaid pisut minu moodi	Pole minu moodi	Pole üldse minu moodi	Hii-ruut statistik	Olulisuse nivoo
Enesemääratlemine	11,27	-5,33	-5,94	-	-	-	7,683	0,021
Võim	-	-1,92	-1,73	4,88	-1,02	-0,21	1,732	0,785
Kõikehõlmavus	12,08	3,41	-13,82	-1,68	-	-	12,021	0,007
Saavutus	-5,07	2,49	-1,77	4,35	-	-	4,227	0,238
Turvalisus	-0,70	1,34	-10,63	7,68	2,30	-	11,766	0,019
Stimulatsioon	5,49	1,66	-7,15	-	-	-	3,691	0,158
Konformism	-1,81	-3,72	-3,19	4,25	2,28	2,19	4,212	0,519
Traditsioon	0,95	-1,54	0,76	3,11	-4,67	1,38	2,614	0,759
Hedonism	-0,49	-1,69	0,90	1,29	-	-	0,611	0,894
Heasoovlikkus	0,76	1,04	-1,80	-	-	-	0,276	0,871

Allikas: autori arvutused autori kogutud andmete põhjal.

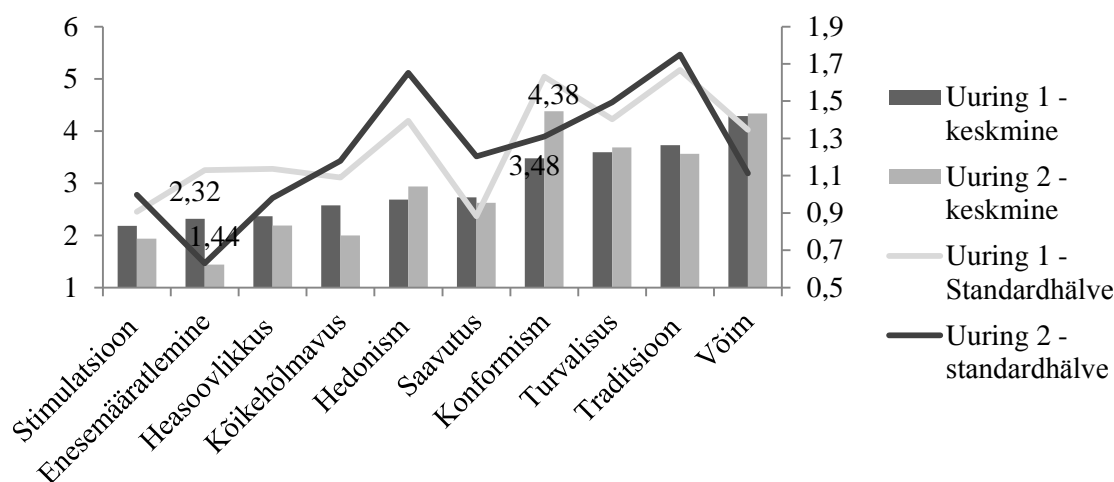
Järgmiseks on eraldi välja toodud USA-d ja Saksamaad külastanud vahetusõpilaste väärtushierarhiad. Joonisel 10 on näha, et USA-s elanud vahetusõpilaste jaoks on kõige olulisem *heasoovlikkus*, mille puhul on ka vastuste hajuvus küllaltki madal. Uuringus 1 osales 7 vahetusõpilast, kes õppisid ja elasid USA-s ning uuringus 2 osales 5 USA-s õppinud vahetusõpilast. Kuigi *heasoovlikkus* on nende vahetusõpilaste jaoks oluline nii enne kui ka pärast vahetusaastat, paistab, et *heasoovlikkus* on muutunud aastaga vahetusõpilaste jaoks veidi olulisemaks ning ka vastuste hajuvus on vähenenud. Samuti võib välja tuua, et keskmisest erinevat positsiooni omab selle grupi puhul ka väärtus *saavutus*. Kui keskmiselt on uuringu 2 andmetel väärtuse *saavutus* hinnanguks 2,97, siis selle grupi jaoks asetseb *saavutus* neljandal kohal hindegaga 1,9. Veidi olulisemaks on vahetusõpilaste jaoks muutunud väärtus *turvalisus*.

Joonis 10. Vahetusaasta sihtriigiks USA valinud vahetusõpilaste hinnangud väärtuse tähtsusele ja nende hinnangute hajuvus enne (uuring 1) ja pärast (uuring 2) vahetusaasta läbimist (autori koostatud).

Uuringus 1 osales 11 vahetusõpilast, kes õppisid ja elasid Saksamaal ning uuringus 2 osales 8 Saksamaal õppinud vahetusõpilast. Saksamaal elanud ja õppinud vahetusõpilaste puhul (vt joonis 11) paistab välja, et väärtusi *enesemääratlemine* ja *konformism* hinnati uuringu 1 ja uuringu 2 andmetel küllaltki erinevalt. Võrreldes Saksamaal elanud ja õppinud vahetusõpilaste väärtustele antud hinnanguid uuringus 1 ja uuringus 2 selgub, et väärtus *enesemääratlemine* on muutunud neile õpilastele aastaga olulisemaks. Saksamaale õppima suundunud vahetusõpilased hindasid ka uuringu 1 andmetel väärtust *enesemääratlemine* olulisemaks (positsioon 2), kui seda hinnati valimis keskmiselt (positsioon 4). Ning kui enne vahetusaastat oli nende õpilaste jaoks kõige olulisemaks väärtuseks *stimulatsioon* nagu ka teistel vahetusõpilastel, siis pärast vahetusaastat muutus kõige olulisemaks väärtuseks just *enesemääratlemine*.

Kuigi liialt väikse valimi tõttu ei ole võimalik kindlalt väita, et asukohariigist tulenevad erinevused on ka statistiliselt olulised, siis võib siinkohal siiski püstitada hüpoteesi, et muutused väärtushierarhias võivad olla seotud ka asukohariigi kultuuritausta erinevusega koduriigi kultuuritaustast.

Joonis 11. Vahetusaasta sihtriigiks Saksamaa valinud vahetusõpilaste hinnangud väärtuse tähtsusele ja nende hinnangute hajuvus enne (uuring 1) ja pärast (uuring 2) vahetusaasta läbimist (autori koostatud).

Saamaks aru, kuidas õpilased ise vahetusaasta mõju oma väärtustele nägid ja hindasid, oli Schwartzi küsimustikule lisatud ka üks avatud küsimus: „Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline, on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?“ Tabelis 8 on välja toodud avatud küsimusele antud vastustest läbi käinud teemad, nende teemade mainimise sagedus, nende teemadega seotud Schwartzi väärtused ja muutuse suund. Kõik vahetusõpilaste vastused on välja toodud lisas 5. Kõige enam käis vastustest läbi see, et vahetusaasta pani mõistma, kui tähtis on pere ja lähedased sõbrad, seda mainiti koguni 21 korral. Üks õpilane sõnastas oma mõtte järgmiselt: „Väärtustan rohkem hooliva ja kokkuhoidva perekonna olemasolu.“ Kokkuvõttes mõistsid noored varasemast paremini, kui palju on nende vanemad ja vanavanemad neile andnud, ning pidasid olulisemaks selle eest suuremat tänu välja näidata. Seega hoolimata sellest, et liialt väikse valimi tõttu ei saa kindlalt väita väärtuse *heasoovlikkus* olulisemaks muutumist välismaal õppimise ja elamise järel, võib öelda, et gümnasistid tunnetasid väärtuse *heasoovlikkus* olulisemaks muutumist.

Tabel 8. Avatud küsimusele antud vastuste grupeerimine.

Seotud Schwartzi väärtus	Mainimise sagedus	Teemad	Muutuse suund	Hii-ruut testi tulemus
Heasoovlikkus	21	Pere ja sõprade suurem väärtustamine.	↑	Ei kinnitanud
Kõikehõlmavus	14	Tolerantsus, mõistmine ja avatus kasvas.	↑	Kinnitas
Turvalisus, traditsioon	13	Olemasoleva suurem väärtustamine. Eesti riigi ja kodu tähtsus kasvas.	↑	Ei kinnitanud
Enesemääratlemine	12	Enesekindluse kasv. Iseseisvus muutus olulisemaks. Teiste arvamus ei ole enam nii oluline.	↑	Kinnitas
Võim	3	Luksuse ja raha väärtus kahanes.	↓	Ei kinnitanud
Stimulatsioon	2	Seiklushimu ja julgus kasvas.	↑	Ei kinnitanud
	2	Ei oska veel öelda või muutust väärtustes ei toimunud.		

Allikas: autori arvutused autori kogutud andmete põhjal.

Uuringus osalenud noored märkisid, et nähes, kui palju erinevaid inimesi maailmas on, õpiti paremini kohanema ning muututi teiste suhtes ka tolerantsemaks ja avatumaks, seda mainiti kokku neljateistkümmel korral. Näiteks selgitasid seda teemat õpilased nii: „*Õppisin hindama kõiki inimesi, ja seda, et erinevus on eriline.*“ Ja ka selliselt: „*Tolerantsus ja kannatlikkus kasvasid kümnekordselt. Ma mõistan asju, mida ma varem mõista isegi ei tahtnud.*“ Leiti, et tagasihoidlikkus ja ümbritseva austamine aitab ühist keelt leida ka harjumuspärasest väga teistsuguste inimestega. Väärtuse *kõikehõlmavus* olulisemaks muutumist kinnitas ka hii-ruut test.

Samas aitas inimeste erinevate soovide ja huvidega kohanemine ka iseseisvamaks muutuda. Leiti, et ühiskonna normid ja teiste inimeste arvamus neist ei puuduta neid enam nii nagu varem, nad muutusid enesekindlamaks ning hakkasid ka ennast rohkem väärtustama. Seda teemat avasid õpilased järgmiselt: „*Enne oli minu jaoks üpriski tähtis, et mis inimesed minust arvavad. Pärast vahetusaastat õppisin, et on alati inimesi, kellel on vale või negatiivne arvamus sinust.*“ ja „*Olulisust on kaotanud vajadus jälgida mingeid ühiskondlikke norme või reegleid. Ma tunnen end vabamalt ja enesekindlamalt*

ise otsuseid langetama.“ Selle põhjal võib öelda, et vahetusõpilased tunnetasid väärtuse *enesemääratlemine* olulisemaks muutumist. Seda kinnitab ka hii-ruut testi tulemus. Samuti mainisid õpilased, et Eesti riigi ja selle institutsioonide headust ja väärtust mõisteti alles kodust eemal viibides. Üks neiu sõnastas oma mõtte selliselt: „*Olen õppinud väärtustama Eestit kui riiki, kui kodu ja selle inimesi ja ühiskonda.*“

Kolmel korral toodi ka välja, et vähem hakati väärtustama raha, kalleid asju ja muid materiaalseid väärtusi – nähti, et ka väga vaestes oludes on inimesed õnnelikud. Oma kogemusest rääkis Kolumbias elanud ja õppinud tütarlaps nii: „*Varem oli mulle oluline hea elukvaliteet – mugavustega elukoht, heal tasemel haridus jne. Kolumbias nägin aga, et inimesed elavad hästi ka ilma luksuse ja meie hea hariduseta, seal oli olulisem teada praktilisi asju. Näiteks kuidas lehma lüpsta, maad harida ja ratsutada.*“ Samas oli uuringust osavõtnute hulgas ka kaks õpilast, kes leidsid, et vahetusaasta ei avaldanud nende väärtustele mingit mõju või et selle mõju hakatakse ehk mõistma alles kunagi hiljem.

Üheks välismaal õppinud õpilaste uuringu olulisemaks leiuks on kindlasti nende õpilaste kõrge hinnang väärtusele *stimulatsioon*, samas kui uuringu „Mina. Maailm. Meedia“ põhjal on keskmise Eesti noore jaoks väärtus *stimulatsioon* pigem ebaoluline. Sarnane erinevus tuleb välja ka väärtuse *turvalisus* puhul – keskmine Eesti noor hindab kõrgelt väärtust *turvalisus*, samas kui uuringus osalenud õpilased hindasid *turvalisust* pigem ebaoluliseks. Nii Euroopa Sotsiaaluuringu kui ka *The World Value Survey* andmetel hindab ka keskmine eestlane kõrgelt väärtust *turvalisus* ja peab pigem ebaoluliseks väärtust *stimulatsioon*. *The World Value Survey* andmetel (vt tabel 2) on *konformism* eestlaste jaoks väärtushierarhia tipus olev väärtus, vahetusõpilased hindasid nii uuringu 1 kui ka uuringu 2 andmetel aga *konformismi* pigem ebaoluliseks. Seega eristab välismaale õppima suundujaid nii keskmisest eestlasest kui ka keskmisest Eesti noorest just hinnang väärtustele *turvalisus*, *konformism* ja *stimulatsioon*.

Kõrvutades nimetatud leidu Schwartzi mudeliga (vt joonis 2) on näha, et *turvalisus* ja *konformism* kuuluvad konservatiivsuse dimensiooni alla ning vastandub seega oma motiveeriva eesmärgi poolest dimensiooni avatus muutustele alla kuuluvale väärtusele *stimulatsioon*. Seega võib öelda, et noor, kes võtab ette taolise katsumuse ja läheb välismaale õppima, on pigem avatud muutustele ja mitte kuigi konservatiivne. Ka aasta

välismaal ei muutnud uuringus osalenud noorte hinnanguid neile kolmele väärtusele. Kõige ebaolulisemaks väärtuseks pidasid vahetusõpilased väärtust *võim*. Samuti hindavad võimu olulisust madalaks ka keskmine Eesti noor ja keskmine eestlane.

Väärtused *heasoovlikkus* ja *saavutus* on USA-s käinud vahetusõpilaste jaoks keskmiselt olulisemad kui teiste vahetusõpilaste jaoks. Võrreldes Schwartzi poolt koostatud USA üliõpilaste väärtuste hierarhilist struktuuri antud uuringus saadud tulemustega, on näha, et ka USA noorte jaoks on väärtus *heasoovlikkus* tõesti oluline ning asetseb hierarhias koguni esimesel kohal. Samuti on USA-s käinud õpilaste jaoks keskmisest olulisem väärtus *saavutus* – Schwartzi uuringu tulemustel asetseb USA üliõpilaste jaoks see väärtus nimelt tähtsusest teisel kohal. Uuringu 1 tulemusel hindasid USA-sse suunduvad õpilased neid kahte väärtust keskmisest kõrgemalt ka juba vahetusaasta alguses, seega võib arvata, et õpingute sihtriigi valikul võeti alateadlikult arvesse ka enda väärtuste sobivust sihtriigi ühiskonna väärtustega. Antud töös läbiviidud uuringute puhul on USA-s õppinud õpilaste arv paraku äärmiselt väike, seega ei saa seda aga kindlalt väita. Samuti võib eeldada, et muutusi vahetusõpilaste hinnangutes väärtuste tähtsusele võib mõjutada õpingute sihtriik, kuid selle välja selgitamiseks oleksid vajalikud edasised uuringud.

Võrreldes uuringu 1 ja uuringu 2 tulemusi peab tõdema, et enne ja pärast õppeaastat välismaal ei toimunud õpilaste väärtustes erilisi muutusi. Toimusid mõningased ümberhindamised väärtuste *enesemääratlemine*, *turvalisus*, *kõikehõlmavus* ja *saavutus* puhul, kuid üldised tendentsid jäid siiski samaks. Nagu selgus Nadi Hofmann-Towfighi uuringust, võib õpilaste väärtustes rolli mängida ka kooli tüüp. Seega peaks edasistes uuringutes rohkem tähelepanu pöörama ka õpilast ümbritsevale keskkonnale – milliseid väärtusi kannavad endas sihtriigi kool, õpetajad ja ühiskond. Selle põhjal saaks välja selgitada, kas õpilased võtavad omaks sihtriigi keskkonna väärtused või mitte.

KOKKUVÕTE

Väärtused kui ihaldusväärsed situatsiooniülesed eesmärgid moodustavad hierarhilise süsteemi, kus paiknevate väärtuste järjekord võib inimestel suuresti erineda. Iga väärtusele omistatakse suhteline tähtsus teiste väärtustega võrreldes. Iga inimese jaoks on küll väärtused olulisuse järgi veidi erinevalt paigutatud, kuid väärtuste olulist rolli tunnetavad kõik, alateadlikult juhindume oma igapäevastes otsustes alati oma väärtustest. Antud töö tugineb Shalom Schwartzi väärtuste teooriale, mille kohaselt jagunevad kümme väärtuste tüüpi, milleks on *stimulatsioon*, *hedonism*, *saavutus*, *võim*, *turvalisus*, *konformism*, *traditsioon*, *heasoovlikkus*, *kõikehõlmavus* ja *enesemääratlemine* kahe dimensiooni konservatiivsus vastandina avatusele muutustele ning enesetäiustamine vastandina enesosalgamisele alla. Schwartzi dimensioonid ja väärtused on omavahelise motiveeriva sobivuse ja vastuolulisuse põhjal paigutatud ringikujulisse struktuuri.

Kuigi inimese väärtused kujunevad välja varajases eas, toimub väärtuste hierarhilises süsteemis siiski pidev muutumine ka hilisemates eluetappides, seda näiteks mõne olulise sündmuse tagajärjel. Tugevat mõju väärtuste tähtsusele võivad mõjutada sündmused nagu näiteks sõjad, aga ka keskkonna muutus – näiteks võetakse töökohta vahetades omaks uute kolleegide väärtused. Shalom Schwartzi indiviidi väärtuste teooria kümne väärtustüübi kombinatsioon võimaldab võrrelda erinevate ühiskondade väärtushierarhiaid. Nii Schwartzi teooria kui ka teised samalaadsed on loonud aluse väärtuste uuringutele, mis aitavad astuda sammu edasi inimeste tegutsemise paremaks mõistmiseks.

Antud töö raames uuritakse gümnasiste, kes on äsja lõpetanud vahetusaasta mõnes välismaa koolis ja elanud aasta harjumuspärasest erinevas kultuuriruumis (uuring 2) ning võrreldakse saadud tulemusi õppeaasta alguses läbi viidud uuringu (uuring 1) tulemustega. Uuringus osalenud vahetusõpilased käisid välismaal õppimas YFU Eesti vahetusprogrammi raames. Võrreldes uuringu 1 ja uuringu 2 tulemusi peab tõdema, et

enne ja pärast õppeaastat ei toimunud õpilaste väärtustest erilisi muutusi. Toimused mõningased ümberhindamised väärtuste *enesemääratlemine*, *turvalisus*, *kõikehõlmavus* ja *saavutus* puhul, kuid väärtuste hierarhilises struktuuris sellest hoolimata suuri muutusi ei toimunud. Wilcoxon testi tulemusel võib 95% tõenäosusega öelda, et väärtus *saavutus* on muutunud 21 mõlemas uuringus osalenud vahetusõpilase jaoks uuringu 2 andmetel vähem oluliseks võrreldes uuringu 1 andmetega. Hii-ruut testis kasutati kõigi vahetusõpilaste vastuseid hoolimata sellest, kas osaleti ühes või mõlemas uuringus. Testi tulemustest selgus, et 95% tõenäosusega on väärtuste *enesemääratlemine* ja *turvalisus* puhul uuringu 1 ja uuringu 2 tulemused erinevad. Ning 99% tõenäosusega on väärtuse *kõikehõlmavus* puhul uuringu 1 ja uuringu 2 tulemused erinevad. Uuringutes osalenud vahetusõpilaste väärtustes *võim*, *stimulatsioon*, *konformism*, *traditsioon*, *hedonism* ning *heasoovlikkus* enne ja pärast vahetusaastat erinevusi ei leitud.

Bakalaureusetöö huvitavaimaks leiuks peab töö autor vahetusõpilaste kõrget hinnangut väärtusele *stimulatsioon*, samas kui varasemate uuringute põhjal on keskmise Eesti noore ja keskmise eestlase jaoks väärtus *stimulatsioon* pigem ebaoluline. Sarnane erinevus tuleb välja ka väärtuste *turvalisus* ja *konformism* puhul - keskmise Eesti noor ja keskmise eestlane hindavad kõrgelt väärtusi *turvalisus* ja *konformism* samas kui uuringus osalenud õpilased hindasid neid väärtusi pigem ebaoluliseks. Kõrvutades seda leidu Schwartzi mudeliga selgus, et *turvalisus* ja *konformism* kuuluvad konservatiivsuse dimensiooni alla ning vastanduvad seega oma motiveeriva eesmärgi poolest dimensiooni avatus muutustele alla kuuluvale väärtusele *stimulatsioon*. Seega võib öelda, et noor, kes võtab ette taolise katsumuse ja läheb välismaale õppima, on pigem avatud muutustele ja mitte kuigi konservatiivne. Ka aasta välismaal ei muutnud uuringus osalenud noorte hinnanguid neile kolmele väärtusele.

Autori arvates peaks edasistes uuringutes rohkem tähelepanu pöörama ka õpilast ümbritsevale keskkonnale – milliseid väärtusi kannavad endas sihtriigi kool, õpetajad ja ühiskond. Selle põhjal saaks välja selgitada, kas õpilased võtavad omaks sihtriigi keskkonna väärtused või mitte. Samuti oleks otstarbekas suurendada uuringu valimit kaasates õpilasi teistest sarnastest vahetusprogrammidest.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Bandyopadhyay, S., Bandyopadhyay, K.** Factors Influencing Student Participation In College Study Abroad Programs. – *Journal of International Education Research*, 2015, Vol. 11, No. 2, pp. 87-94.
2. **Bardi, A., Goodwin, R.** The Dual Route to Value Change: Individual Processes and Cultural Moderators. – *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2011, Vol. 42, No. 2, pp. 271-287.
3. **Bilsky, W., Niemann, F., Schmitz, J., Rose, I.** Value structure at an early age: Cross-cultural replications. – *Facet theory: Design, analysis and applications*, 2005, July, pp. 241-248.
4. **Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S.K., Cioban, S., Knafo, A.** Brief report: Early adolescents' value development at war time. – *Journal of Adolescence*, 2013, Vol. 36, pp. 651-655.
5. **Döring, A., Blauensteiner, A., Aryus, K., Drögenkamp, L., Bilsky, W.** Assessing Values at an Early Age: The Picture-Based Value Survey for Children (PBVS-C). – *Journal of Personality Assessment*, 2010, Vol. 92, No. 5, pp. 439-448.
6. **Döring, A., Schwartz, S.H., Cieciuch, J., Groene, P.J.F., Glatzel, V., Harasimczuk, J., Janowicz, N., Nyagolova, M., Scheefer, E.R., Allritz, M., Milfont, T.L., Bilsky, W.** Cross-cultural evidence of value structures and priorities in childhood. - *British Journal of Psychology*, 2015, Vol. 106, No. 4, pp. 675-699.
7. **Fischer, R., Milfont, T.L., Gouveia, V.V.** Does Social Context Affect Value Structures? Testing the Within-Country Stability of Value Structures With a Functional Theory of Values. – *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2011, Vol. 42, No. 2, pp. 253-270.
8. **Hofmann-Towfigh, N.** Do students' values change in different types of schools? - *Journal of Moral Education*, 2007, Vol. 36, No. 4, pp. 453-473.

9. **Hofstede, G.** Cultures and Organizations: Software of the Mind. New York: McCraw-Hills, 1991, 279 p.
10. **Inglehart, R.** Culture shift in advanced industrial society. Princeton: Princeton University Press, 1990, 484 p.
11. **Inglehart, R., Welzel, C.** Modernization, Cultural Change, and Democracy. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, 333p.
12. **Kaelep, T. Maiste, K. Treier, K.** Erasmuse üliõpilaste kogemused ja hinnangud oma mobiilsusperioodile 2007/2008 – 2010/2011 programmis osalenud Eesti üliõpilaste näitel. SA Archimedes, 2013, 104 lk.
[<http://www2.archimedes.ee/hkk/File/Erasmus/Erasmuse%20yliõpilaste%20kogemused%20ja%20hinnangud%20oma%20mobiilsusperioodile.pdf>] 2.10.2015
13. **Kates, R.W., Parris, T.M., Leiserowitz, A.A.** What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice. – Environment: Science and Policy for Sustainable Development, 2005, Vol. 47, No 3, pp. 8–21.
14. **Kivistik, K.** Praiming.
[<http://www.doktorikool.ut.ee/kstt/term/ET/kategooriad/riigiteadused//priming/#VASTE>] 23.01.2016
15. **Knafo, A., Shwartz, S.H.** Parenting and Adolescents' Accuracy in Perceiving Parental Values. – Child development, 2003, Vol. 74, No. 2, pp. 595-611.
16. **Lepp, M.** Eesti alg- ja põhikooli laste väärtused: väärtuste struktuur ja kahe vanusegrupi võrdlus. TÜ Psühholoogia instituut, 2014, 28 lk. (magistritöö)
17. **Leuska, A.** Arengupsühholoogia
[http://www.lvrkk.ee/kristiina/Anu_Leuska/oo/index.html] 21.22.2015
18. **Lilleoja, L.** Eesti klassikaline alusväärtusstruktuur Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal. TÜ Sotsiaaluuringute Instituut, 2010, 73 lk. (magistritöö)
19. **Meos, M.** Eesti noorte väärtushinnangud aastatel 2002-2008 uurimuse Mina. Maailm. Meedia andmete põhjal. TÜ Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut, 2009, 68 lk. (bakalaureusetöö)
20. **Minkov, M., Hofstede, G.** The evolution of Hofstede's doctrine. - Cross Cultural Management: An International Journal, 2011, Vol. 18, No. 1, pp. 10-20.

21. **Mizera, L., Tulviste, T.** A comparison of Estonian senior high school students' value priorities in 2000 and 2009. – *Trames a Journal of the Humanities and Social Sciences*, 2012, Vol. 16, Issue 2, pp 145-156.
22. **Ojala, A.** Indiviidi väärtuste seos välismaale õppima suundumisega – YFU vahetusõpilaste näitel. TÜ majandusteaduskond, 2015, 44 lk. (uurimistöö)
23. **Pope, J., A., Sanchez, C.,M., Lenhert, K., Schmid, A., S.** Why do gen Y students study abroad? The relationship between individual growth and the intent to study abroad. – *Developments in Business Simulation and Experiential Learning*, 2013, Vol. 40, pp. 25-30.
24. **Pöder, M., Sutrop, M., Valk, P.** Väärtused, iseloom ja kool. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus, 2009, 370 lk.
25. **Raav, E., Peetsmann, M.** Noorte väärtushinnangud tänapäeva Eestis. Tallinna Ülikool, 2010, 18 lk. (kursuse lõputöö)
26. **Realo, A.** Eesti elanike väärtused ja nende areng viimase 20 aasta jooksul. – Tartu Ülikool Tallinnas, 2013, 43lk
[https://www.ut.ee/sites/default/files/www_ut/taiendusope/anu_realo.pdf]
12.12.2015
27. **Salisbury, M., H.** The effect of study abroad on intercultural competence among undergraduate college students. University of Iowa, 2011, 118p. (PhD thesis)
28. **Salisbury, M., H., Umbach, P., D., Paulsen, M., B., Pascarella, E., T.** Going Global: Understanding the Choice Process of the Intent to Study Abroad. - *Research in Higher Education, Journal of the Association for Institutional Research*. 2009, Vol. 50, Issue 2, pp. 119-143.
29. **Schwartz, S., H.** Les valeurs de base de la personne : théorie, mesures et applications. *Revue française de sociologie*. 2006, Vol. 47, No. 4, pp. 929-968.
30. **Schwartz, S.H., Bardi, A.** Value hierarchies across cultures. – *Journal of cross-cultural psychology*, 2001, Vol. 32, No. 3, pp. 268-290.
31. **Schwartz, S.H., Boehnke, K.** Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. – *Journal of Research in personality*, 2004, Vol. 38, pp 230-255.
32. **Schwartz, S., H., Vecchione, M., Fisher, R., Ramos, A., Dirilen-Gumus, O., Demirutku, K., Cieciuch, J., Davidov, E., Beierlein, C., Verkasalo, M.,**

- Lönnqvist, J., Konty, M.** Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2012, Vol. 103, No. 4, pp. 663– 688.
33. **Zimmermann, J., Neyer, F.** Do We Become a Different Person When Hitting the Road? – *Journal of Personality and Social Psychology*, 2013, Vol. 105, No. 3, pp. 515–530.
34. **Tamsalu, J.** Õpirände mõju tööandja värbamise ja valiku otsusele värvatavate (noorte) kandidaatide seas. Tallinna Majanduskool, 2009. (diplomitöö)
35. The World Value Survey. [<http://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>] 9.01.2016
36. The World Value Survey. Findings and Insights. [<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>] 7.05.2016
37. **Vain, T.** Väärtused eesti ja vene põhikooli õpilaste hinnangute alusel. TÜ Haridusteaduste instituut, 2011, 68 lk. (magistritöö)
38. YFU Eestis. YFU Eesti [<http://www.yfu.ee/yfu-eestis-2/>] 29.09.2015
39. **Ying, Y.-W.** The Effect of Cross-Cultural Living on Personality: Assimilation and Accommodation Among Taiwanese Young Adults in the United States. – *American Journal of Orthopsychiatry*, 2002, Vol. 72, No. 3, pp. 362–371.
40. **Warrington, E. K., Weiskrantz, L.** New method of testing long-term retention with special reference to amnesic patients – *Nature (International weekly journal of science)*, 1968, Vol. 217, pp. 972-974.

LISAD

Lisa 1. *The World Values Survey* uuringus kasutatud Schwartzi väärtustüüpe ilmestavad väited.

Turvalisus: „Talle on oluline elada turvalises ümbruses. Ta väldib kõike, mis võiks teda ohustada.“

Konformism: „Tema jaoks on oluline alati korralikult (kombekalt) käituda. Ta püüab vältida tegevusi, mida teised võiksid pidada sobimatuks.“

Kõikehõlmavus: „Ta on sügavalt veendunud, et inimesed peaksid loodust hoidma. Looduse eest hoolt kanda on tema jaoks väga oluline.“

Traditsioon „Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usulisi traditsioone ja kombeid, mis kanduvad peres edasi põlvest põlve.“

Heasoovlikkus: „Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest.“

Enesemääratlemine: „Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.“

Hedonism: „Talle on oluline mõnusalt aega veeta. Talle meeldib endale midagi erilist lubada.“

Saavutus: „Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tunnustavad tema saavutusi.“

Stimulatsioon: „Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.“

Võim: „Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.“

Lisa 2. Piltidel põhineva väärtuste uuringu pildid

Kõikehõlmavus

Traditsioon

Turvalisus

Hedonism

Heasoovlikkus

Mugandumus

Võim

Enesemääratlemine

Saavutus

Stimulatsioon

Lisa 3. Ankeetküsimustik.

Välismaale õppima minejate väärtused

HEA UURIMUSES OSALEJA!

Suur tänu, et nõustusid uurimuses osalema!

Antud uuringu abil püüame välja selgitada, kas välismaale õppima minejate väärtused on millegi poolest erinevad eesti noorte väärtuste üldprofiilist.

Viiendas kuni kahekümne viiendas punktis oleme kirjeldanud mõningaid inimesi. Palun loe iga kirjeldust ja märgi igale reale, kuivõrd Sinu moodi see inimene on. Peale kõigi väidete hindamist vajuta nuppu "*Submit*". Küsitlus on anonüümne ning võtab aega maksimaalselt 10 minutit.

1) Sugu

N

M

2) Vanus _____

3) Kodukool Eestis _____

4) Õppimise sihtkoht _____

5) Talle on oluline tulla välja uudsete ideedega ja olla loov. Talle meeldib teha asju omal, ainulaadsel viisil.

Väga minu moodi

Minu moodi

Mõne-võrra minu moodi

Vaid pisut minu moodi

Pole minu moodi

Pole üldse minu moodi

Ei oska öelda

Lisa 3 järg

6) Tema jaoks on oluline olla rikas. Ta tahab, et tal oleks palju raha ja kalleid asju.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

7) Ta peab oluliseks, et kõiki inimesi maailmas koheldaks kui võrdseid. Tema arvates peaksid kõikidel inimestel olema elus võrdsed võimalused.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

8) Tema jaoks on väga oluline näidata teistele oma oskusi ja võimeid. Ta tahab, et inimesed imetleksid seda, mida ta teeb.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

9) Talle on oluline elada turvalises ümbruses. Ta väldib kõike, mis võiks teda ohustada.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

10) Talle meeldivad üllatused ja ta otsib alati uusi tegevusi. Tema arvates on oluline tegeleda elu jooksul paljude erinevate asjadega.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

11) Ta usub, et inimesed peaksid tegema seda, mida neil kästakse. Ta arvab, et inimesed peaksid reeglitest kinni pidama ka siis, kui keegi neid ei jälgi.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

12) Tema jaoks on oluline ära kuulata endast erinevate inimeste arvamusi. Isegi kui ta nende inimestega nõus ei ole, tahab ta nendest siiski aru saada.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

13) Tema jaoks on oluline olla tagasihoidlik ja vähenõudlik. Ta püüab endale mitte tähelepanu tõmmata.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

14) Talle on oluline mõnusalt aega veeta. Talle meeldib endale midagi erilist lubada.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

Lisa 3 järg

15) Tema jaoks on oluline ise oma tegevuste üle otsustada. Talle meeldib olla vaba ja teistest mitte sõltuda.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

16) Tema jaoks on väga oluline aidata inimesi enda ümber. Ta tahab hoolt kanda nende heaolu eest.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

17) Talle on tähtis olla väga edukas. Ta loodab, et inimesed tunnustavad tema saavutusi.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

18) Talle on oluline, et valitsus tagab tema turvalisuse kõikide ohtude puhul. Ta tahab, et riik oleks tugev ja suudaks kaitsta oma kodanikke.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

19) Ta otsib seiklusi ja talle meeldib riskeerida. Ta tahab elada põnevat elu.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

20) Tema jaoks on oluline alati korralikult (kombekalt) käituda. Ta püüab vältida tegevusi, mida teised võiksid pidada sobimatuks.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

21) Talle on oluline, et teised inimesed kuuletuksid talle. Ta tahab, et inimesed teeksid seda, mida ta neile ütleb.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

22) Tema jaoks on oluline olla ustav oma sõpradele. Ta tahab pühenduda oma lähedastele inimestele.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

23) Ta on sügavalt veendunud, et inimesed peaksid loodust hoidma. Looduse eest hoold kanda on tema jaoks väga oluline.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

Lisa 3 järg

24) Traditsioonid on tema jaoks olulised. Ta püüab järgida usulisi traditsioone ja kombeid, mis kanduvad peres edasi põlvest põlve.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

25) Ta otsib mistahes võimalust, et lõbutseda. Talle on oluline teha asju, mis talle naudingut pakuvad.

- Väga minu moodi
- Minu moodi
- Mõne-võrra minu moodi
- Vaid pisut minu moodi
- Pole minu moodi
- Pole üldse minu moodi
- Ei oska öelda

26) Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?

SUUR TÄNU UURIMUSES OSALEMAST!

Lisa 4. Uuringus 1 ja uuringus 2 välisõpilaste poolt küsimustele antud hinnangute erinevus analüüsitud Wilcoxon testiga.

Küsimuse nr	Uuring 1 keskmine	Uuring 1 st.hälve	Uuring 2 keskmine	Uuring 2 st.hälve	Olulisuse tase	Väärtus
1	3,43	1,207	3,38	1,499	0,796	Enesemääratlemine
2	4,33	1,317	4,67	1,155	0,373	Võim
3	2,67	1,653	2,57	1,964	0,670	Kõikehõlmavus
4	4,33	0,966	4,71	0,902	0,227	Saavutus
5	4,24	1,044	4,19	1,289	0,957	Turvalisus
6	2,67	1,826	2,24	1,729	0,235	Stimulatsioon
7	4,58	0,902	4,71	1,056	0,284	Konformism
8	2,90	1,814	3,00	2,000	0,676	Kõikehõlmavus
9	4,00	1,717	3,90	1,546	0,607	Traditsioon
10	3,62	1,830	3,05	1,830	0,229	Hedonism
11	2,67	1,770	1,95	1,627	0,133	Enesemääratlemine
12	2,90	1,578	2,90	1,841	1,000	Heasoovlikkus
13	3,19	1,601	4,05	1,465	0,021	Saavutus
14	3,48	1,806	3,10	1,786	0,465	Turvalisus
15	2,57	1,660	2,48	1,721	0,856	Stimulatsioon
16	3,57	1,568	3,48	1,569	0,794	Konformism
17	4,65	0,933	4,45	0,887	0,412	Võim
18	2,71	1,793	3,33	1,826	0,150	Heasoovlikkus
19	3,48	1,632	3,38	1,830	0,821	Kõikehõlmavus
20	4,10	1,221	4,14	1,652	0,722	Traditsioon
21	3,33	1,742	2,90	1,841	0,436	Hedonism

Lisa 5. Vahetusõpilaste vastused küsimusele „Kuidas muutis välismaal õppimine ja viibimine sinu väärtusi? Kas miski, mis enne oli sinu jaoks oluline on nüüd kaotanud tähtsuse või vastupidi?“

1	Õppisin hindama KÕIKI inimesi, ja seda, et erinevus on eriline. Kõik inimesed on omamoodi erilised ning kõigil on oma huvid, me ei saa sõltuda teistest inimestest koguaeg. Väärtustan rohkem ka enda kodu ja ülesandeid, mis tegema pean ning samuti olen aru saanud, kes on tõelised sõbrad- kes mitte.
2	Väikesed detailid suurest pildist on teistsugused. Ei ütleks, et ma ümber sündisin või midagi sellist, aga kindlasti on minus midagi muutunud. Eriti suhtumises endasse, näiteks selle aastaga kasvas mu enesekindlus ja -armastus. Samuti inimeste mõistmine on lihtsam ja arusaamine, millal on hetk midagi öelda ja millal on parem pigem wait olla.
3	väga. muutusin avatumaks
4	Varem oli mulle oluline hea elukvaliteet - mugavustega elukoht, heal tasemel haridus jne. Kolumbias nägin aga et inimesed elavad hästi ka ilma luksuse ja meie hea hariduseta, seal oli olulisem teada praktilisi asju. Nt kuidas lehma lüpsta, maad harida, ratsutada, jms.
5	Olen õppinud väärtustama Eestit, kui riiki, kui kodu ja selle inimesi ja ühiskonda. Perekonna ja sõprade ning siinse eluolu väärtustamist on ka kindlasti juurde tulnud.
6	Välismaal õppimine muutis minu eelarvamusi inimestest. Samuti on minu jaoks perega ajaveetmine muutunud palju olulisemaks.
7	Tolerantsus ja kannatlikus kasvasid kümnekordselt. Ma mõistan asju, mida ma varem mõista isegi ei tahtnud. Ma mõistsin tõeliselt, et ka tegelikult kõik on võimalik. Miski pole võimatu. Ja mõistsin seda, et inimene suudab rohkem kui ta sageli seda endale tunnistada suudab.
8	Sõpradele aja pühendamine omastas uue ja olulise rolli minu elus olles vahetusaastal. Ennist pole ma sõpradega väljas käimisele/kokku saamisele palju rõhku pannud, kuid olles olukorras, kus sõpru mul tõesti ei olnud ja neid vaja oli, olin sunnitud suhtumist muutma. Olen ärevil näha, kuidas see minu tänaseid suhteid mõjutab.
9	Avardas üleüldist maailmapilti. Ei mõtle enam vaid Eesti tasandil vaid ülemaailmselt. Väärtustan rohkem oma perekonda ja sugulussidemeid. Eesti riik on tänu välismaal elamisele palju südamelähedasemaks saanud.
10	Enne oli minu jaoks üpriski tähtis, et mis inimesed minust arvavad. Pärast vahetusaastat õppisin, et on alati inimesi kellel on vale või negatiivne arvamus sinust. Kindlasti hindan ka rohkem nüüd oma lähedast pere ja sõpru
11	Pere muutus olulisemaks, aga samuti võimalus olla iseseisev. Samuti sain aru, kui oluline on hoida olukorrast sõltumata positiivset suhtumist.
12	Perekonnaga ühisaeg on palju tähtsamaks muutnud, samuti koolil suurem rõhk.
13	Austan rohkem seda mis mul elus olemas on
14	Raha kaotas oma väärtuse, sest kui raha polnud, oli palju parem elu.
15	Ma hindan oma pere nii palju rohkem, pärast aastat sain aru et nad on ühed kõige olulisemad inimesed mu elus. Lisaks õppisin hindama väikseid asju mis tegid mind õnnelikuks. Õppisin ennast palju rohkem ja sain aru kui oluline on hoida lähedasi. Tolerantsus tõusis ka väga palju, muidu olen alati olnud väga avatud mõtteviisiga kuid pärast vahetusaastat, kogedes teisi kultuure ja rasse on see veelgi suurem.

Lisa 5 järg

16	Õppisin, et kui sean oma eneseuhkuse tagaplaanile võib kõige eemaletõukavamgi muutuda omaks ja lähedaseks.
17	Ei oska veel öelda
18	Väärtustan rohkem hooliva ja kokkuhoidva perekonna olemasolu
19	Ennem vahetusaastale tulekut tahtsin rohkem kallid riideid ning aksessuaare, nüüd mõtlen rohkem ema rahakotile ja võimalustele. Vahetusaastal nägin kui mõttetult raha tuulde loobitakse igast jamale.
20	Ma hakkasin enda ümber olevaid inimesi pigem armastama mitte kartma ja sain aru et "people are strange when you're a stranger"
21	Pere tähtsus suurenes. Aja väärtus kahanes huvitaval kombel. Aeg, mida kulutasid naudinguga, pole raisatud aeg muutus uueks motoks. Enesele heade asjade lubamine muutus elementaarseks.
22	Arusaam sõbrusest ja perekonnast ja nende suhete väärtustamisest muutus. Arusaam, mis või kes on tõeline sõber jõudis kohale. Arusaam perekonnast, kui millestki, mis on igavene ja alati sinu kõrval sai selgemaks. Paika said väärtushinnangud jne.
23	Olen tolerantsem ja mul on parem empaatiavõime. Hoolin veelgi vähem, mida üldsus arvab ja veelgi seiklushimulisem ja julgem. Väärtustan rohkem oma peret.
24	Olen rohkem enesekindlam ja rõõmsameelsem
25	Väärtused ei ole muutunud
26	Perekond muutus palju olulisemaks. Teiste arvamus ei Ole enam nii tähtis
27	Sain aru, et „kuskil mujal" pole kunagi parem. Tuleb antud olukorras võtta kõik, mis võtta annab. Sain aru lause „Do what you can, with what you have, where you are." (Theodore Roosevelt) mõttest.
28	Pere kaitsmine ja väärtustamine on muutunud esmaoluliseks. Ka enese väärikas esindamine on tähtis. Mis olulisust on kaotanud on vajadus jälgida mingeid ühiskondlikke norme või reegleid. Ma tunnen end vabamalt ja enesekindlamalt ise otsuseid langetama.
29	Mina hakkasin kindlasti väärtustama on vanavanemaid ja ka vanemaid. Mitte, et ma seda varem ei teinud. Kuid välismaal mõistsin nende tegelikku tähendust minu jaoks. Samuti hakkasin veel rohkem väärtustama oma lähedasi ja ka täiesti võõraid inimesi. Maailmas on nii palju eriarvamusi, kui palju on inimesi. Mina arvan, et kui on võimalus, siis tuleb need kõik ära kuulata. Alles seejärel võime mõista nii mõndagi. Pärast vahetusaastat olen hakanud otsima palju riskantsema elu järgi. Mul on endal soov muuta oma elu huvitavaks, mitte üksluseks ja rutiinseks.
30	1) pere sai palju tähtsamaks ja perega aja veetmine 2) aeg ei oma enam nii palju tähtsust, kõik jõuab ära teha omal ajal ja omas kohas 3) kodumaa ja patriootlikkus said tähtsamaks ja uhke on olla eestlane

Lisa 5 järg

31	Ma väärtustasin Eesti haridust juba enne välismaale õppima minekut, kui nüüd on minu hinnangud Eesti haridusele veelgi tõusnud. Ma hindan õpetajate tööd nende pingutustes. Suhtumine kodumaasse ja kodumaa hoolimisse (loodus) muutus hoolivamaks, kasvas soov kanda edasi meie armsa kodumaa kultuuri ja keelt. Suhtumine erirahvustesse malbenes. Me kõik oleme samad lihtsad inimesed, erinevuseks meie endi kultuurid ja keeled. Tuleb mõista ja lubada ka erimeelsetel oma arvamusele püsima jääda. Tänuikkus - julgus tänada. Teha komplimente ja kiita inimesi enda ümber.
32	Ma väärtustan oma pere ja sõpru palju enam ning kindlasti ka Eesti haridussüsteemi, mis mind enne vahetusaastat väga häiris. Enam ei ole minu jaoks väga oluline teiste arvamus, vaid pigem teiste poolne austus.
33	Väärtustan rohkem eesti perekonna kokkuhoidvust ja mõistan rohkem erinevate inimeste mõttemaailma. Tunnen et olen mõnes mõttes veidi rohkem isekas kuid ka palju rohkem avatud ja hoolivam.
34	Ma hakkasin rohkem hoolima ümbritsevast maailmast. Samuti olen nüüd palju tolerantsem ning mõistvam.

SUMMARY

THE IMPACT OF STUDYING ABROAD TO INDIVIDUAL VALUES ON THE EXAMPLE OF YFU ESTONIA EXCHANGE STUDENTS

Annika Ojala

Studying abroad is becoming more and more popular within university students and high-school students. In addition to things learned in school the experience of living in a different language or cultural environment help with the student's development. Related to this it is interesting to study high-school students who have studied abroad in order to see how such an exchange year experience influences them. The author assumed that even though values develop at an early age then being exposed to a different cultural environment might influence the development of personality.

The aim of this bachelor's thesis is to study the effect that studying abroad might have on an exchange student's values. In order to achieve this aim the author set following research tasks:

- To explain the definition and development of values.
- To give an overview of Shalom Schwartz's theory of values and other theories related to individual values.
- To give an overview of previous studies on the effect a change of environment can have to the values of an individual.
- To survey exchange students who have just finished their year abroad and to compare these results with the results of a survey done in the beginning of the schoolyear.
- To draw conclusions based on the surveys done as part of this study and previous research.

This subject is quite vital for example in relation to human resources - if values expected from an applicant are known then it is good to know what type of experiences really bring those values to the front. In addition to that the results of this study could be used with potential future exchange students - when comparing the values of a student wanting to study abroad with the values of students who have praised their experience from studying abroad then certain presumptions can be made regarding what program could suit which student.

Values as desirable, trans-situational goals form a hierarchical system where the order of the values for different people can vary widely. Every value is attributed with different degree of importance. Although the order of the values in the hierarchical system can differ then the substantial role of values cannot be underestimated. Unconsciously everyone is guided by their values when making everyday decisions. Given thesis is based on the Value Theory by Shalom Schwartz which presented the following ten basic values: *stimulation, hedonism, achievement, power, security, conformity, tradition, benevolence, universalism* and *self-direction*. The basic values are divided into two dimensions: self-enhancement vs. self-transcendence and openness to change vs. conservation. The dimensions and values form a circular structure where they are organized by motivational similarities and dissimilarities.

Even though values are formed at a very early age the order of the values in the hierarchical system can also change later in life. A strong impact on the importance of values may be resulted by events such as wars, but also by environmental change – for example by changing jobs one might embrace the values of their new colleagues. The combination of the ten basic values makes it possible to compare the value hierarchies of different societies. The theory of Shalom Schwartz and other value theories have created the basis for numerous studies that help to better understand the thought behind the actions of people.

In the empirical part of the thesis author conducted a research among the exchange students who have just finished their one year studies abroad (survey 2). The results are compared with the results of a similar research conducted in the beginning of the schoolyear (survey 1). The exchange students who took part in the research were studying abroad with the help of YFU Eesti exchange program. When comparing the

results of the two mentioned surveys there were no significant changes to the values of the exchange students. There were some re-evaluations of the values *self-direction*, *security*, *universalism* and *achievement* but nevertheless there were no significant changes in the hierarchical system of values.

One of the most interesting findings of the thesis is the high importance that the exchange students gave to the value *stimulation* while according to previous studies the value *stimulation* is rather unimportant for the average young Estonian and the average Estonian. Similar difference also occurs with the values *security* and *conformity* – average young Estonian and the average Estonian consider *security* and *conformity* to be on top of the value hierarchy while the exchange students taking part in the research consider these values to be rather insignificant. When comparing this finding with Schwartz's model it became clear that *security* and *conformity* belong to the conservative dimension and thus they oppose the value *stimulation* that follows under the dimension of openness to change. This means that a young person who takes up such a challenge and goes to study abroad is generally quite open to change and not very conservative. Even a year abroad did not change the evaluations of these three values. According to the study the value considered most unimportant was *power*. This was true both before and after the year abroad. Similarity to this the average young Estonian and the average Estonian both consider the value *power* to rank low on the hierarchical system.

The author suggested that further studies should pay more attention to the surrounding environment of the exchange students – what are the values held by the school, the teachers and society of the destination country. This would give a better understanding whether the exchange student embraces the values of the destination environment or not. It would also be useful to increase the study sample by involving students from other similar exchange programs.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Annika Ojala,

(autori nimi)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Välismaal õppimise mõju indiviidi väärtustele – YFU Eesti välisõpilaste näitel“,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Krista Jaakson,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **24.05.2016**